

Чепіженко В. В.

Magna Carta

Велика хартія ВОЛЬНОСТЕЙ

переклад тексту
та
МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
ЦЕНТР АНТИКОЗНАВСТВА ТА МЕДІЄВІСТИКИ

Вадим ЧЕПІЖЕНКО

MAGNA CARTA : ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ

Переклад тексту та методичний посібник до практичних занять з
освітнього компоненту «Історія середніх віків» для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності
032 Історія та археологія

ОДЕСА
2024

УДК 94:342.4(410.1)“1215”(072)
Ч-441

Автор:

Чепіженко Вадим Віталійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії, керівник Центру антикознавства та медієвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Вельчєва Ксенія Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри європейських і східних мов та перекладу Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро);

Охріменко Олександр Святославович, кандидат історичних наук, викладач факультету магістерських соціальних та гуманітарних студій приватної установи «Університет «Київська школа економіки».

Рекомендовано до друку вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 10 від 02.07.2024 р.

Чепіженко В. В.

Ч-441 Magna Carta : Велика хартія вольностей : переклад тексту та методичний посібник до практичних занять з освітнього компоненту «Історія середніх віків» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. – Одеса, 2024. – 63 с.

Посібник містить переклад тексту та методичні рекомендації щодо роботи над другою темою практичних занять з освітнього компоненту «Історія середніх віків» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія, а саме: «Велика хартія вольностей та її значення для розвитку світового конституціоналізму». Видання може бути корисне всім, хто цікавиться історією Середньовіччя, англознавством, історією правової думки тощо.

УДК 94:342.4(410.1)“1215”(072)

© Чепіженко В. В., 2024

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2024

З М І С Т

Вступ	4
План практичного заняття	7
Методичні рекомендації	7
Вступні зауваження до перекладу Великої хартії вольностей	9
Magna Carta : Велика хартія вольностей	11
Перелік питань для самостійної роботи	51
Глосарій	53
Список рекомендованих джерел та літератури	61

В С Т У П

Мета курсу «Історія середніх віків»: розвиток у студентів комплексного уявлення про епоху Середньовіччя та формування практичних навичок застосування отриманих знань.

Завдання:

- формування у студентів уявлень про медієвістику як складову частину історичного знання зі специфічним об'єктом, предметом та комплексом спеціальних методів дослідження;
- конструювання у студентів розуміння епохи Середньовіччя як одного з ключових елементів самоідентифікації новоєвропейського індивіда і одного з важливих об'єктів його рефлексії;
- формування комплексу знань про глобальне Середньовіччя, про етапи та конкретні форми розвитку латинського Заходу, візантійського та ісламського Сходу, індійського, індокитайського та далекосхідного регіонів, субсахарської Африки та доколумбової Америки;
- навчання студентів базовим вмінням аналізу середньовічних історичних джерел та академічної літератури з історії середніх віків, а також навичкам міждисциплінарної роботи;
- закріплення у студентів гуманістичних цінностей на основі культурно-антропологічного вивчення Середньовіччя.

Предмет вивчення дисципліни: історія середніх віків.

Пререквізити і постреквізити курсу (Місце дисципліни в освітній програмі): Курс викладається на 2-му році навчання бакалаврів зі спеціальності 032 «Історія та археологія» та базується на знаннях, здобутих студентами на I курсі під час вивчення дисципліни «Історія стародавнього світу», і передусє вивченню навчальної дисципліни «Історія раннього модерного часу» у I семестрі 3-го курсу.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) загальних (ЗК): ЗК 5. Здатність спілкуватися іноземною мовою; ЗК 6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел; ЗК 12. Здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність; ЗК 14. Здатність формувати, зберігати та примножувати гуманістичні цінності;

б) спеціальних/фахових (СК/ФК): СК 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності; СК 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища; СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень; СК 13. Здатність до критичного осмислення етапів історичного розвитку зарубіжних країн.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

- етапи формування та зміни концептів «Середньовіччя», виникнення медієвістики та медієвалізму;
- особливості середньовічних текстових та археологічних джерел;
- основні концепції періодизації Середніх віків;
- як було організоване суспільство в середньовічній Європі, на середньовічному Сході, в Африці та Америці відповідного часу, якими були його соціальні, культурні, економічні, політичні особливості, а також якими були ролі та стосунки різноманітних груп всередині суспільства;
- які події та досягнення вплинули на життя людей глобального Середньовіччя;
- як та яким чином змінювалося суспільство на латинському Заході, у Візантії та на мусульманському Сході, в індійському, індокитайському та далекосхідному регіонах, в субсахарській Африці та доколумбовій Америці; в чому полягали їх спільні та відмінні риси;
- основні тенденції політичної та релігійно-ідеологічної трансформації пізньої Римської імперії; основні напрямки романо-германського синтезу в V–VII ст.;
- основні причини утворення «національних» держав на Заході;
- основні підходи до понять «феод» та «феодалізм»;
- основні теорії виникнення середньовічного міста, його суспільну структуру та економічну організацію;
- про основні соціально-економічні трансформації на середньовічному Заході (внутрішня колонізація, послаблення серважу, демографічний бум, комутація ренти тощо);
- про основні суспільні та економічні поняття і форми організації в середні віки (сеньйорія, громада, гільдія, цех, стан, «станова монархія» тощо);
- основні концепції папської влади, передумови військово-колонізаційного руху хрестоносців на Близькому Сході та в Східній Європі;
- основи середньовічної придворної та народної культури, напрямки середньовічної філософської думки; мати уявлення про зародження середньовічних університетів;
- про основні форми політичної організації та владні інститути у середньовічній Європі;
- причини та передумови виникнення, основні напрямки та ключових представників гуманістичного руху та Відродження в Західній Європі XIV–XV ст.

вміти:

- використовувати історичні терміни та концепти, пов'язані з середньовічною історією;
- продемонструвати комплексні знання з історії Середньовіччя; проілюструвати ці знання конкретними прикладами, аспектами, предметами тощо.
- критично осмислювати діапазон можливого застосування медієвістичних досліджень у власній роботі;

- інтерпретувати перетини між культурами, релігіями, етносами та ідентичностями європейського Середньовіччя;
- конструювати аргументи, засновані на ідеях темпоральності та географічного положення, які в теперішній час дискутуються медієвістами;
- виявляти та віднаходити відповідні середньовічні джерела, визначати їх походження та мету; знаходити, порівнювати, вибирати та використовувати інформацію з ряду джерел у якості доказів;
- визначати коло питань про минуле, щоб отримувати інформацію для історичного дослідження;
- узагальнювати історичні аргументи про довготривалі процеси протягом періоду Середньовіччя;
- викласти та проаналізувати альтернативні історичні інтерпретації періоду Середньовіччя, включно з сучасними історіографічними позиціями;
- чітко викладати свою думку як усно, так і письмово; аргументувати, аналізувати, презентувати;
- працювати з іншими студентами, щоб створити структуровану та аналітичну групову презентацію; брати участь у науковій дискусії, спираючись на опрацьований матеріал;
- взаємодіяти з обраним контентом та представляти його і ефективно передавати різним аудиторіям як академічним, так і неакадемічним.

Загальний обсяг курсу – 6 кредитів. **Форма контролю** – іспит.

Дане видання містить переклад тексту та методичні рекомендації щодо роботи над другою темою практичних занять – **«Велика хартія вольностей»**, на опрацювання якої відводиться 10 аудиторних годин.

В Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова традиція вивчення тексту «Великої хартії вольностей» під час практичної роботи в рамках курсу «Історія середніх віків» була закладена після 1981 р. доцентом Іриною Вікторівною Нємченко, моєю науковою керівницею. Свого часу вона підготувала методичні рекомендації до цієї теми – «Методические указания к изучению источников по истории средних веков (для студентов II курса исторического факультета» (Одеса, 1988 р.).

Хочу щиро подякувати І. В. Нємченко за ту любов до англійського середньовіччя та ранньомодерної історії, яку вона прививала своїм учням, і мені в тому числі. Своїми знаннями в цій сфері я завдячую передовсім саме їй – моєму Вчителю! Також дякую Ірині Вікторівні за поради та корисні рекомендації щодо тексту цього посібника.

Велика подяка рецензентам – Ксенії Олександрівні Вельчевій та Олександру Святославовичу Охріменко – справжнім професіоналам своєї справи і знавцям англійського Середньовіччя.

І, звичайно, цей текст був би недосконалим без тієї корегувальної роботи, що була проведена Інною Геннадіївною Гриневич.

ПЛАН ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

1. «Велика хартія вольностей» як історичне джерело.
2. Політична боротьба в Англії наприкінці XII – на початку XIII ст.
 - причини невдоволення королівською владою з боку баронів, церкви, рицарства, міщан та селян;
 - формування баронської опозиції проти Джона Безземельного;
 - повстання баронів і відношення до нього інших соціальних груп.
3. Відображення в «Великій хартії вольностей» соціально-економічних, політичних, судово-правових інтересів різноманітних прошарків англійського суспільства:
 - баронів;
 - Церкви;
 - рицарства;
 - міщан;
 - селян.
4. Хартія про політичний устрій Англії та права різних соціальних груп.
5. Значення «Великої хартії вольностей» для політичного та правового розвитку Англії.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Під час практичної роботи здобувачі спеціальності 032 «Історія та археологія» перш за все мають навчитися працювати з історичними джерелами. Аналіз історичного джерела має розпочинатися з його зовнішньої критики. Опрацьовуючи перше запитання необхідно зважати на наведені нижче визначення історичного джерела та рекомендації щодо роботи з джерелами.

Відповіді на 2, 3 та 4 запитання мають засновуватися на роботі безпосередньо з текстом історичного джерела – опануванням навички його внутрішньої критики. Практично після кожної статті Хартії (інколи після групи статей) здобувач знайде перелік запитань, які допоможуть йому зорієнтуватися в траєкторії своєї відповіді та дозволять надати вичерпний коментар до тексту Хартії.

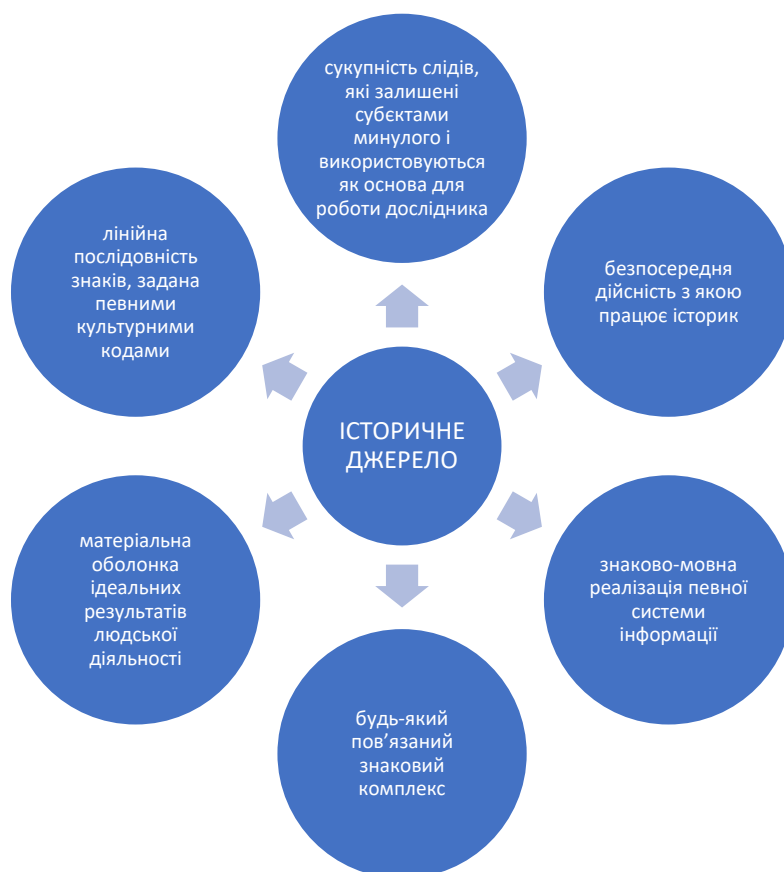
При підготовці відповіді на п'яте запитання відсилаємо здобувачів до позицій 2, 4, 8 та 14 зі списку рекомендованих джерел та літератури.

Наприкінці посібника містяться питання для самостійної роботи, опрацювання яких можливе лише після ознайомлення з повним текстом Хартії. Відповіді на ці запитання оцінюються у додаткові бали.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ПО РОБОТІ З ДЖЕРЕЛАМИ

Барбара Розенвейн (1945 р. н.) в «Короткій хрестоматії середньовічних текстів» (*'A short medieval reader'*, 2023 р.) надає кілька порад про те, як читати і думати про першоджерело. По суті, читач повинен поставити собі низку запитань:

- 1) Хто написав це джерело та для якої аудиторії?
- 2) Коли це було написано?
- 3) Де воно було написане та якою мовою?
- 4) Чому воно було написане? Чи принесло це комусь користь? Чи це комусь зашкодило? Завжди є мотив написання, навіть якщо це таке просте повідомлення, як SMS або список покупок.
- 5) Які наслідки появи джерела?
- 6) Що це за вид джерела? В якому жанрі воно написане? На якому матеріалі?
- 7) В якому вигляді джерело дійшло до нашого часу?
- 8) Наскільки воно є надійним?
- 9) Про що воно говорить? Це найважливіше питання з усіх. Щоб відповісти на нього, потрібно проаналізувати документ.
- 10) Яке значення має те, що тут написано?

Вступні зауваження до перекладу Великої хартії вольностей

Традиція вивчення Великої хартії вольностей в Україні була закладена ще в 2-й пол. XIX ст. Перший переклад Хартії, щоправда російською мовою, було здійснено в 1887–1888 рр. студентом історико-філологічного факультету Імператорського університету святого Володимира Антоном Микитовичем Ясинським (1864–1933 рр.) та видано з розлогим історичним коментарем в 1888 р. в № 7–8 «Київського університетського вісника». В передмові автор зазначає, що студенти Київського університету вивчали текст Великої хартії «у весняне півріччя 1887 р. в історичній семінарії професора Ф. Я. Фортинського»¹ і саме професор Фортинський наприкінці семестру запропонував Ясинському продовжити роботу над Хартією та в подальшому сприяв її опрацюванню.

Другий переклад Хартії російською мовою також виконав учень Ф. Я. Фортинського та іншого київського метра медієвістики І. В. Лучицького, випускник того ж самого історико-філологічного факультету Київського університету святого Володимира Дмитро Мойсейович Петрушевський (1863–1942 рр.)². Саме переклад Петрушевського, який декілька разів перевидавався, на довгі роки став у російській, радянській, а слідом за ними і українській історичній науці класичним.

Єдиний український переклад Хартії, який мені випадково потрапив на очі в мережі Інтернет³, виконаний постом, письменником Василям Буколиком (Білоцерківським) з російського перекладу Д. М. Петрушевського.

¹ Ясинский А. История Великой Хартии в XIII столетии // Киевские университетские известия, № 7–8. 1888.

² Петрушевский Д. М. Великая Хартия Вольностей. Ростов-на-Дону: Донская Речь, 1904. Друге доповнене видання вийшла там само в 1905 р. Оновлене видання «Великая Хартия Вольностей и конституционная борьба в английском обществе во второй половине XIII века» було надруковане в Москві в 1915 р. і повторно в 1918 р. Цей самий переклад було перевидано Д. М. Петрушевським в «Памятниках истории Англии XI–XIII вв.» (Москва, 1936). Саме на цьому перекладі засновані всі подальші російськомовні видання Хартії.

³ Велика Хартія Вольностей (Magna Carta) / Пер. українською Василя Буколика. URL: <https://maysterni.com/publication.php?id=107962> (18.05.2024)

Виконуючи свій переклад, я послуговувався працею «Magna Carta: коментар до Великої хартії короля Джона з історичним вступом» (Глазго, 1905 р.)⁴, підготовленою шотландським істориком конституційного права Вільямом Шарпом Маккехні (1863–1930 рр.). Текст Хартії у цьому виданні заснований на версії рукопису Коттона № 2, зображення якого, запозичене з відкритого доступу на веб-сторінці Британської бібліотеки, публікуємо нижче. Переклад виконано з латини, а тому, текст, розміщений в даному посібнику, – це перший український науковий переклад Великої хартії.

Зауважу, що при перекладі середньовічних англійських імен, я наближав їх до англофонної історіографічної традиції. Свої роздуми щодо проблеми пошуку українських відповідників західноєвропейських середньовічних антропонімів я нещодавно виклав у відповідній публікації⁵.

Середньовічні терміни, що зустрічаються в тексті Хартії і, на мою думку, потребували роз'яснень, були винесені в «Глосарій», розміщений наприкінці посібника.

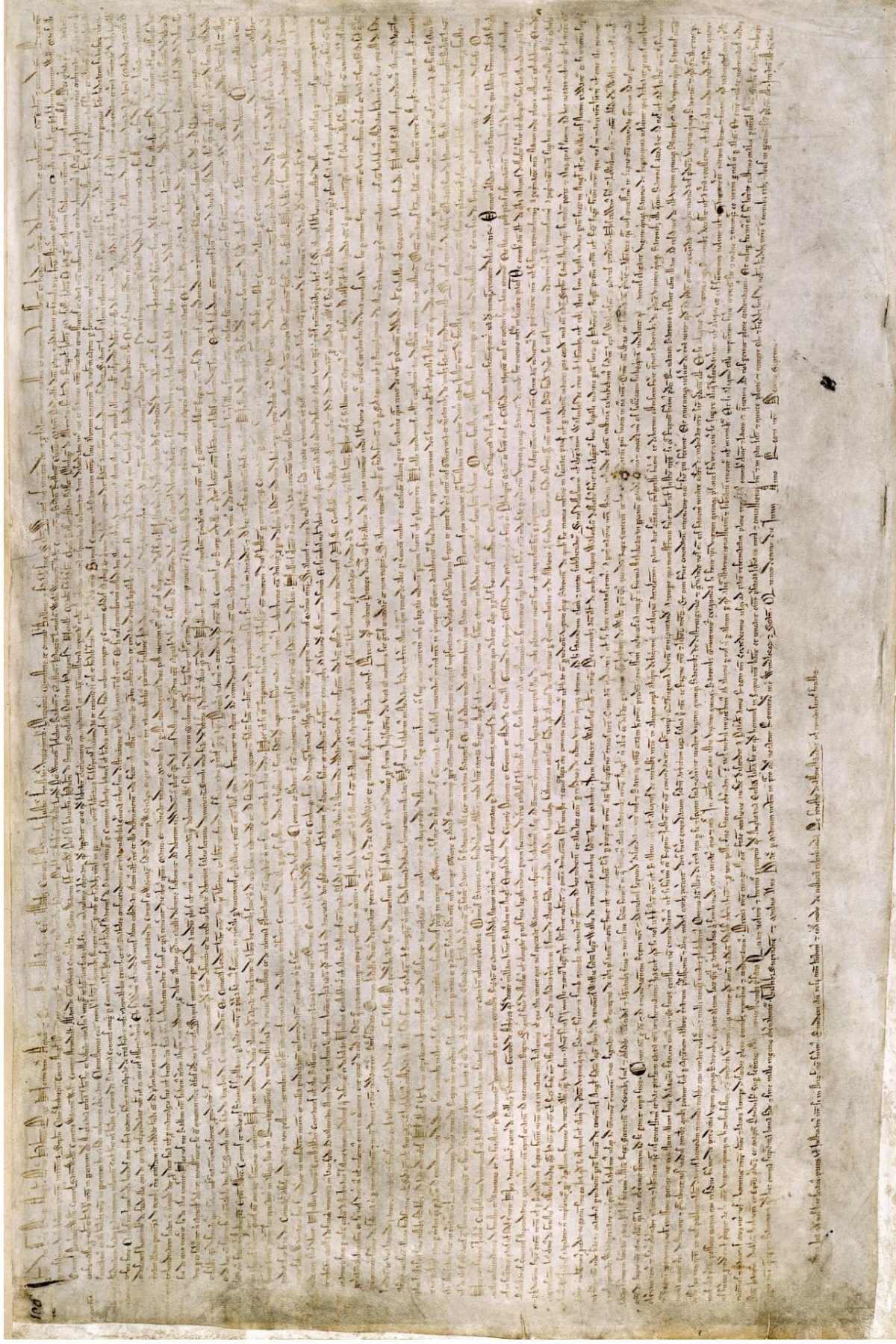
При підготовці запитань та допоміжного матеріалу до статей Хартії було використано освітні матеріали Національного архіву Сполученого королівства – «Magna Carta, 1215 and beyond»⁶ та цикл відеороликів на тему «Король Джон та Велика хартія»⁷ авторства д-ра Клер Кеннан з Лондонського університету, представлених на безкоштовному YouTube-каналі для закладів освіти «History Hub», що, в свою чергу, був створений в рамках проєкту «Громадяни: 800 років творення», за підтримки Національного лотерейного фонду спадщини.

⁴ McKechnie W. Sh. Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John with an Historical Introduction. Glasgow: James Maclehose and Sons Publishers to the University, 1905. 618 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/65363/65363-h/65363-h.htm> (18.05.2024)

⁵ Чепіженко В. В. «Та що ім'я?»: до проблеми пошуку українських відповідників західноєвропейських середньовічних антропонімів. *Українська історія у публічному просторі* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2024 р., м. Луцьк. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 115–119.

⁶ Magna Carta, 1215 and beyond. The National Archives. Education sessions and resources. URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/magna-carda/> (18.05.2024)

⁷ King John and Magna Carta. History Hub. URL: <http://surl.li/tsyzy> (18.05.2024)

МАГНА ЧАРТА : ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ

Прембула⁸

Johannes Dei gratia rex Anglie, dominus Hibernie, dux Normannie et Aquitannie, et comes Andegavie, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, comitibus, baronibus, justiciariis, forestariis, vicecomitibus, prepositis, ministris et omnibus ballivis et fidelibus suis salutem. Sciatis nos intuitu Dei et pro salute anime nostre et omnium antecessorum et heredum nostrorum, ad honorem Dei et exaltationem sancte Ecclesie, et emendacionem regni nostri, per consilium venerabilium patrum nostrorum, Stephani Cantuariensis archiepiscopi totius Anglie primatis et sancte Romane ecclesie cardinalis, Henrici Dublinensis archiepiscopi, Willelmi Londoniensis, Petri Wintoniensis, Joscelini Bathoniensis et Glastoniensis, Hugonis Lincolniensis, Walteri Wygorniensis, Willelmi Coventriensis, et Benedicti Roffensis episcoporum; magistri Pandulfi domini pape subdiaconi et familiaris, fratris Aymerici magistri milicie Templi in Anglia; et nobilium virorum Willelmi Mariscalli comitis Penbrocie, Willelmi comitis Sarresburie, Willelmi comitis Warennie, Willelmi comitis Arundellie, Alani de Galeweya constabularii Scocie, Warini filii Geroldi, Petri filii Hereberti, Huberti de Burgo senescalli Pictavie, Hugonis de Nevilla, Mathei filii Hereberti, Thome Basset,

Джон, Божою милістю король Англії, володар Ірландії, герцог Нормандії та Аквітанії і граф Анжуйський, архієпископам, єпископам, абатам, графам, баронам, суддям, лісничим, шерифам, управителям, слугам і всім своїм бейліфам і вірним людям, привіт. Знайте, що, сподіваючись на Бога і на спасіння нашої душі, і душ усіх наших предків і спадкоємців, і на честь Божу, і задля піднесення святої Церкви, і задля налагодження нашого королівства, [ми дарували і цією хартією підтвердили наступні вольності, права та свободи]⁹ за порадою наших преподобних отців, Стівена, Кентерберійського архієпископа, всієї Англії примаса та святої Римської Церкви кардинала, Генрі Дублінського архієпископа, Вільяма Лондонського, Пітера Вінчестерського, Джоселіна Батського та Гластонберійського, Г'ю Лінкольнського, Волтера Вустерського, Вільяма Ковентрійського, Бенедикта Рочестерського єпископів, магістра Пандульфа, нашого лорда Папи іподиякона та слуги, брата Аймеріка, магістра рицарів Храму в Англії; і благородних мужів, Вільяма Маршала, графа Пемброк, Вільяма, графа Солсбері, Вільяма, графа Варенна, Вільяма, графа Ерандела, Алена з Галовею, констебля Шотландії, Ворена сина Джеральда, Пітера сина Герберта, Губерта де Бурга, сенешаля Пуату, Г'ю де Невілла, Метью сина Герберта, Томаса

⁸ Поділ Великої хартії вольностей на преамбулу та шістдесят три статті був виконаний в 1759 р. англійським юристом та істориком права сером Вільямом Блекстоном задля зручності користування текстом. Для такого поділу в самій Хартії немає жодних підстав. Жодна назва чи заголовок не передує змісту в жодному з чотирьох відомих оригіналів, але на звороті оригіналу з Лінкольна є такі слова: «*Concordia inter Regem Johannem et Barones pro concessione libertatum ecclesie et regni Anglie*» («Згода між королем Джоном та баронами про надання вольностей церкві та Англійському королівству»).

⁹ З огляду на умовний розподіл Хартії на статті та преамбулу, друге речення преамбули залишається обірваним, тому в квадратних дужках наводимо фрагмент, запозичений з першої статті (див. нижче), в якій завершується думка, розпочата в преамбулі.

Alani Bassset, Philippi de Albiniaco, Бассета, Алена Бассета, Філіпа д'Альбіні,
 Roberti de Koppeleia, Johannis Роберта де Ропслі, Джона Маршала,
 Mariscalli, Johannis filii Hugonis et Джона сина Г'ю та інших наших вірних
 aliorum fidelium nostrorum. людей.

Запитання для роботи над текстом преамбули:

1. Зверніть увагу на титул короля Джона: «*Dei gratia rex Anglie etc.*» («Божою милістю король Англії і т.ін.»). Порівняйте його з титулуванням короля Генрі I Боклерка (1100 р.): «*Filius Willelmi regis post obitum fratris sui Willelmi, Dei gracia rex Anglorum*» («Син короля Вільяма після смерті свого брата Вільяма Божою милістю король Англії») та короля Стівена (1136 р.): «*Dei gracia assensu cleri et populi in regem Anglie electus, et a Willelmo Cantuarensi archiepiscopo et sancte Romane ecclesie legato consecratus, et ab Innocentio sancte Romane sedis pontifice postmodum confirmatus*» («Божою милістю, за згодою духовенства та народу, королем Англії обраний, і Вільямом, архієпископом Кентерберійським і легатом Священної Римської Церкви, висвячений, а потім Інокентієм, понтифіком Святого Римського Престолу, затверджений»). В чому полягає їх основна відмінність та яке її значення? Що говорить нам подібна манера титулування про претензії короля Джона?
2. Які мотиви надання королем Хартії можна визначити за текстом самого документу? Чи співпадають вони з реальними обставинами появи Хартії?

Для кращого розуміння контексту перейдіть за QR-кодами та ознайомтесь з короткими відеороликами, присвяченими оцінці короля Джона як правителя:

Спаппа 1.

In primis concessisse Deo et hac presenti carta nostra confirmasse, pro nobis et heredibus nostris in perpetuum, quod Anglicana ecclesia libera sit, et habeat jura sua integra, et libertates suas illesas; et ita volumus observari; quod apparet ex eo quod libertatem electionum, que maxima et magis necessaria reputatur ecclesie Anglicane, mera et spontanea voluntate, ante discordiam inter nos et barones nostros motam, concessimus et carta nostra confirmavimus, et eam obtinuimus a domino papa Innocencio tercio confirmari; quam et nos observabimus et ab heredibus nostris in perpetuum bona fide volumus observari. Concessimus etiam omnibus liberis hominibus regni nostri, pro nobis et heredibus nostris in perpetuum, omnes libertates subscriptas, habendas et tenendas eis et heredibus suis, de nobis et heredibus nostris.

Перш за все, ми дарували перед Богом, і цією нашою хартією підтвердили для нас і наших спадкоємців на віки вічні, що англійська церква буде вільною, матиме всі свої права і свободи недоторканими; і ми хочемо, щоб це дотримувалося; це видно з того, що свободу виборів, яка вважається найважливішою і найнеобхіднішою для англійської церкви, ми, з власної волі, ще до незгоди, що виникла між нами та нашими баронами, надали, і нашою хартією підтвердили, і отримали ратифікацію цього від нашого пана, Папи Інокентія III; і цього ми будемо дотримуватися, і наша воля полягає в тому, щоб цього сумлінно дотримувалися наші спадкоємці на віки вічні. Ми також дарували всім вільним людям нашого королівства, за нас і наших спадкоємців на віки вічні, всі підписані вольності, щоб вони та їхні спадкоємці мали і володіли ними, від нас і наших спадкоємців.

Запитання для роботи над текстом статті 1:

1. Чому, на Вашу думку, текст Хартії починається саме з декларації прав і свобод англійської церкви? Якою особливістю структури середньовічного суспільства Ви можете це пояснити?
2. Чи чітко сформульовані в Хартії «права» та «свободи» Церкви? Чому вони подані саме так, як ми це бачимо в тексті документу, а не інакше? Кому було вигідне подібне формулювання?
3. В чому полягала «свобода виборів» («*libertatem electionum*») у середньовічній церкві? Чому саме ця «вольність» Церкви прописана окремо?

4. Хто такі «вільні люди» («*omnibus liberis hominibus regni nostri*») Хартії?
Які стани англійського суспільства могли користуватися декларованими для «вільних людей» вольностями?

Для кращого розуміння контексту перейдіть за QR-кодами
та ознайомтесь з короткими відеороликами про взаємостосунки
короля Джона з Папою та Церквою:

Спапітл 2.

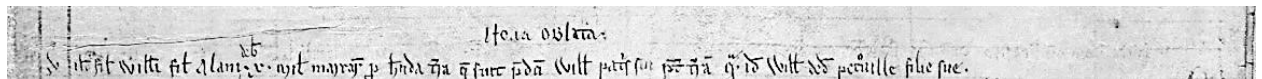
Si quis comitum vel baronum nostrorum, sive aliorum tenencium de nobis in capite per servicium militare, mortuus fuerit, et cum decesserit heres suus plene etatis fuerit et relevium debeat, habeat hereditatem suam per antiquum relevium; scilicet heres vel heredes comitis de baronia comitis integra per centum libras; heres vel heredes baronis de baronia integra per centum libras; heres vel heredes militis de feodo militis integro per centum solidos ad plus; et qui minus debuerit minus det secundum antiquam consuetudinem feodorum.

Якщо хтось із наших графів чи баронів, або інших осіб, які тримають від нас безпосередньо за військову службу, помер, і на момент його смерті його спадкоємець буде повнолітнім і буде винен релієф, то він отримає свою спадщину після сплати стародавнього релієфу, а саме: спадкоємець або спадкоємці графа за цілу графську баронію – 100 фунтів; спадкоємець або спадкоємці барона за цілу баронію – 100 фунтів; спадкоємець або спадкоємці рицаря за цілий рицарський фео́д – 100 шилінгів щонайбільше; а хто винен менше, нехай дасть менше, згідно з давнім звичаєм фео́дів.

Запитання для роботи над текстом статті 2:

1. В чому полягала відмінність англійських васально-ленних стосунків від класичних північно-французьких?
2. Хто такі «tenens in capite» або «tenant-in-chief»?

3. Що таке релієф і чому спадкоємець мав його сплатити?
4. Чому «Баронські артикули» відразу, без жодних благочестивих фраз та юридичних формул, підіймають питання спадку та феодалських зобов'язань?
5. Які зловживання короля Джона спонукали баронів висунути до нього вимоги, що знайшли своє вираження у другій статті Хартії?
6. Як співвідноситься з Вашими висновками інформація, задокументована у звітах шерифа Шропширу за 1214 р.: *«Нові виплати. Вільям, син Вільяма, сина Алана, винен 10 000 марок за володіння землею, яка належала вищезгаданому Вільямові, його батькові, поруч із землею, яку той же Вільям подарував своїй дочці Петроніллі»?*

Оригінал документу (E 372/6) можна переглянути на сайті Національного архіву Сполученого королівства, URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2015/01/e-372-60.jpg> (дата звернення: 10.02.2024)

Спапіл 3.

Si autem heres alicujus talium fuerit infra etatem et fuerit in custodia, cum ad etatem pervenerit, habeat hereditatem suam sine relevio et sine fine.	<i>Якщо ж спадкоємець когось із вищезгаданих був неповнолітнім і перебував під опікою, нехай він отримає свою спадщину, коли досягне повноліття, без сплати релієфу і фінансу.</i>
--	---

Запитання для роботи над текстом статті 3:

1. В чому саме полягав інститут «опіки» за англійським феодалським правом? Як королі могли зловживати цим інститутом?

Спапіл 4.

Custos terre hujusmodi heredis qui infra etatem fuerit, non capiat de terra heredis nisi rationabiles exitus, et rationabiles consuetudines, et rationabilia servicia, et hoc sine destructione et vasto hominum vel rerum; et si nos commiserimus	<i>Опікун землі спадкоємця, який не досяг повноліття, не повинен брати з землі спадкоємця нічого, крім розумного врожаю, розумних звичаєвих виплат і розумних послуг, без знищення та марнотратства людей або майна; і якщо ми доручили</i>
--	--

custodiam alicujus talis terre vicecomiti vel alicui alii qui de exitibus illius nobis respondere debeat, et ille destructionem de custodia fecerit vel vastum, nos ab illo capiemus emendam, et terra committatur duobus legalibus et discretis hominibus de feodo illo, qui de exitibus respondeant nobis vel ei cui eos assignaverimus; et si dederimus vel vendiderimus alicui custodiam alicujus talis terre, et ille destructionem inde fecerit vel vastum, amittat ipsam custodiam, et tradatur duobus legalibus et discretis hominibus de feodo illo qui similiter nobis respondeant sicut predictum est.

опіку над землями такого неповнолітнього шерифові або будь-кому іншому, хто відповідає перед нами за його справи, і він знищив або розтратив те, що перебуває під його опікою, ми візьмемо з нього відшкодування, і земля буде передана двом законним і розсудливим чоловікам з цього феода, які будуть відповідати перед нами за справи, або перед тим, кого ми призначимо; а якщо ми дамо або продамо комусь опіку над такою землею, а він здійснить на ній руйнування або марнотратство, то він втратить цю опіку, і земля буде передана двом законним і розсудливим людям того феода, які будуть відповідати перед нами так само, як вищесказано.

Запитання для роботи над текстом статті 4:

1. Як Ви розумієте фразу «*vasto hominum vel rerum*» («марнотратство людей або майна»)?
2. Порівняйте прочитаний текст зі статтею 3 т. зв. «невідомої Хартії» короля Джона: *«І якщо так буде, що спадкоємець буде неповнолітнім, я повинен доручити землю чотирьом повноправним рицарям феода в опіку, і вони разом з моїм слугою мають віддавати мені прибутки з землі, не продаючи гаїв і не заставляючи людей платити викуп, і не руйнуючи парки та скотні двори; а тоді коли цей спадкоємець стане повнолітнім, я віддам йому добре впорядковану землю»*. Чим вони відрізняються? Яка версія цієї статті більше захищає права тримача та його спадку?

Спалпц 5.

Custos autem, quamdiu custodiam terre habuerit, sustentet domos, parcos, bibaria, stagna, molendina, et cetera ad terram illam pertinentia, de exitibus

Крім того, опікун, поки він опікується землею, повинен утримувати будинки, парки, місця для худоби, рибні ставки, млини та

terre ejusdem; et reddat heredi, cum ad plenam etatem pervenerit, terram suam totam instauratam de carrucis et waynagiis, secundum quod tempus waynagii exigit et exitus terre rationabiliter poterunt sustinere.

все інше, що належать до цієї землі, за рахунок цієї ж землі; і він повинен повернути спадкоємцеві, коли той досягне повноліття, всю його землю, забезпечену плугами та сільськогосподарськими знаряддями, відповідно до того, як цього вимагатиме пора року, і скільки можна мати їх, відповідно до прибутків з землі.

Запитання для роботи над текстом статті 5:

1. Це третя стаття підряд присвячена питанню «опіки». Чому, на Вашу думку, так багато уваги приділено саме цьому питанню? Чим п'ята стаття доповнює норми двох попередніх?

Спаллпа 6.

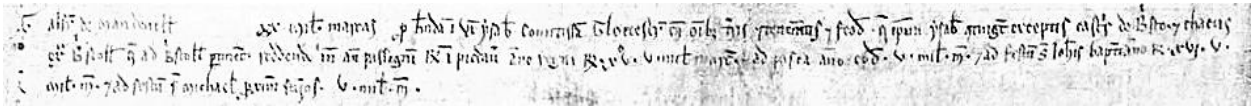
Heredes maritentur absque disparagacione, ita tamen quod, antequam contrahatur matrimonium, ostendatur propinquis de consanguinitate ipsius heredis.

Спадкоємці повинні одружуватися без приниження гідності, але так, щоб перед тим, як шлюб відбудеться, найближчий по крові до спадкоємця був повідомлений про це.

Запитання для роботи над текстом статті 6:

1. Як Ви розумієте в контексті даної статті тезу «absque disparagacione» («без приниження гідності»)?
2. Чому, на Вашу думку, норми цієї статті були виключені з перевидань Хартії за часів Генрі III?
3. Як текст статті співвідноситься з інформацією, задокументованою у звітах шерифа Герефордширу за 1214 р.: «Джеффрі де Мандевіль дав двадцять тисяч марок за право одружитися з Ізабеллою, графинею Глостерською, з усіма землями, маєтками і рицарськими феодами, які належать самій Ізабеллі, за винятком замків у Брістолі та замків за межами Брістоля, які належать Брістолю, сплативши 5 000 марок перед від'їздом короля в Пуату на 15-му році правління короля, 5 000 марок на Великдень того ж року, 5 000 марок на свято Іоанна

Хрестителя на 16-му році і 5 000 марок на Михайлів день наступного року»?

Оригінал документу (E 372/60) можна переглянути на сайті Національного архіву Сполученого королівства, URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2015/01/Marriage-tax-e-372-60-1.jpg> (дата звернення: 10.02.2024)

Спапіа 7.

Vidua post mortem mariti sui statim et sine difficultate habeat maritagium et hereditatem suam, nec aliquid det pro dote sua, vel pro maritagio suo, vel hereditate sua quam hereditatem maritus suus et ipsa tenuerint die obitus ipsius mariti, et maneat in domo mariti sui per quadraginta dies post mortem ipsius, infra quos assignetur ei dos sua.

Вдова після смерті свого чоловіка повинна негайно і без труднощів отримати свій посаг і свою спадщину; вона не повинна нічого віддавати ні за удовину частку, ні за свій посаг, ні за спадщину, які належали їй і її чоловікові в день смерті цього чоловіка; і вона може залишатися в домі свого чоловіка наступні сорок днів після його смерті, протягом яких для неї має бути виділена її удовина частка¹⁰.

Запитання для роботи над текстом статті 7:

1. Як ця стаття захищає права удови?
2. В чому полягає юридична різниця між удовиною часткою (*dos / dower*), посагом (*liberum maritagium*) та спадком (*hereditas*) удови?

Спапіа 8.

Nulla vidua distringatur ad se maritandum dum voluerit vivere sine marito; ita tamen quod securitatem faciat quod se non maritabit sine assensu nostro, si de nobis tenuerit, vel sine assensu domini sui de quo tenuerit, si de alio tenuerit.

Нехай жодна вдова не буде примушена до шлюбу, якщо вона воліє жити без чоловіка; за умови, що вона дасть гарантію не виходити заміж без нашої згоди, якщо вона тримає від нас, або без згоди сеньйора, від якого вона тримає, якщо вона тримає від когось іншого.

¹⁰ Хартія 1217 р. йде далі і чітко визначає розмір удовиної частки: «Вдова має отримати у спадок третю частину всієї землі свого чоловіка, яку він мав за життя (*in vita sua*), якщо менша частка не була дана їй при церковних дверях».

Запитання для роботи над текстом статті 8:

1. Як ця стаття захищає права удови?
2. Чи відстоює дана норма прерогативи Корони та права сеньйорів?

Спація 9.

Nec nos nec ballivi nostri seisiemus terram aliquam nec redditum pro debito aliquo, quamdiu catalla debitoris sufficiunt ad debitum reddendum; nec plegii ipsius debitoris distringantur quamdiu ipse capitalis debitor sufficit ad solutionem debiti; et si capitalis debitor defecerit in solutione debiti, non habens unde solbat, plegii respondeant de debito; et, si voluerint, habeant terras et redditus debitoris, donec sit eis satisfactum de debito quod ante pro eo solverint, nisi capitalis debitor monstraverit se esse quietum inde versus eosdem plegios.

Ані ми, ані наші бейліфи не будемо забирати за будь-який борг ні землі, ні ренти, доки вистачить рухомого майна боржника для сплати боргу; і у поручителів боржника не будемо вилучати, доки головний боржник зможе сплатити борг; а якщо головний боржник не сплатить боргу, не маючи чим його сплатити, то поручителі відповідають за борг; і нехай вони мають землі та ренти боржника, якщо захочуть, доки не отримають відшкодування за борг, який вони сплатили за нього, якщо тільки головний боржник не представить доказів, що він звільнився від цього боргу проти згаданих поручителів.

Запитання для роботи над текстом статті 9:

1. Яка послідовність стягнення боргу встановлюється цією статтею?
2. Чи співпадають норми середньовічного боргового права із сучасним законодавством?

Спація 10.

Si quis mutuo ceperit aliquid a Judeis, plus vel minus, et moriatur antequam illud solbatur, debitum non usuret quamdiu heres fuerit infra etatem, de quocumque teneat; et si debitum illud inciderit in manus nostras, nos non

Якщо той, хто позичив у юдеїв якусь суму, велику чи малу, помре, не повернувши позику, то на борг не нараховуватимуться відсотки¹¹, поки спадкоємець, від кого би він не тримав, не досягне повноліття; а якщо борг потрапить до наших рук,

¹¹ Відсотки були пропорційно високими, коливаючись у звичайних випадках від двох до чотирьох пенсів за фунт на тиждень, тобто від 43⅓ до 86⅓ відсотків річних.

capiemus nisi catallum contentum in carta. *то ми не візьмемо нічого, окрім основної суми, що міститься в борговій розписці.*

Запитання для роботи над текстом статті 10:

1. Чому Хартія забороняє нараховувати відсотки на борг в період неповноліття спадкоємця боржника? Чиї права захищає ця стаття, а чиї, навпаки, пригнічує?
2. Закони про лихварство та позики тісно пов'язані з репресивними заходами проти євреїв. Чому так? Що Вам відомо про історію юдейської громади у середньовічній Англії? Які стосунки з юдеями були у короля Джона? Чому, наносячи удар по лихварях, Хартія також наносила удар по королю?

Стаття 11.

Et si quis moriatur, et debitum debeat Judeis, uxor ejus habeat dotem suam, et nichil reddat de debito illo; et si liberi ipsius defuncti qui fuerint infra etatem remanserint, provideantur eis necessaria secundum tenementum quod fuerit defuncti, et de residuo solvatur debitum, salvo servicio dominorum; simili modo fiat de debitis que debentur aliis quam Judeis.

А якщо хто помер, заборгувавши юдеям, то дружина його має отримати свою удовину частку і нічого не платити з того боргу; а якщо в померлого залишаться неповнолітні діти, то для них має бути забезпечене необхідне, відповідно до тримання померлого; а з решти має бути сплачений борг, за винятком, однак, повинностей, належних сеньйору; так само нехай буде зроблено і з боргами, належними іншим, крім юдеїв.

Запитання для роботи над текстом статті 11:

1. Чому, на Вашу думку, ця та попередня норми були вилучені із Хартії в 1216 р.?

Стаття 12.

Nullum scutagium vel auxilium ponatur in regno nostro, nisi per commune consilium regni nostri, nisi ad corpus

Жодні щитові гроші чи допомоги не повинні встановлюватися в нашому королівстві інакше, як за загальною радою нашого королівства, за

nostrum redimendum, et primogenitum filium nostrum militem faciendum, et ad filiam nostram primogenitam semel maritandam, et ad hec non fiat nisi rationabile auxilium: simili modo fiat de auxiliis de civitate Londonie.

винятком викупу нашої особи з полону, посвячення нашого старшого сина в рицарі та одруження нашої старшої доньки; і за це не варто справляти більше поміркованої допомоги. Так само хай буде зроблено і щодо допомоги від громадян Лондона.

Запитання для роботи над текстом статті 12:

1. Як Ви розумієте норму *«nisi per commune consilium regni nostri»*?
2. Інколи цю статтю тлумачать у дуже широкому сенсі. На Вашу думку, яку сучасну доктрину зазвичай в ній вбачають?
3. Порівняйте останнє речення цієї статті з нормою, про яку йшлося в 32-му пункті «Баронських артикулів»: *«Так само хай буде зроблено і щодо таллажу та допомог (de tallagiis et auxiliis) від громадян Лондона та інших міст, що мають такі ж вольності»*. Які зміни були внесені до остаточної версії Великої хартії в порівнянні з «Баронськими артикулами»?
4. В англійських підручниках XIX – 1-ї пол. XX ст. було прийнято вважати, що статті 12 і 14 разом узяті означають абсолютну відмову Корони від усіх повноважень довільного оподаткування та в них викладено загальну доктрину права нації оподатковувати саму себе. Чи погоджуєтесь Ви з такими висновками?

Стаття 13.

Et civitas Londonie habeat omnes antiquas libertates et liberas consuetudines suas, tam per terras, quam per aquas. Preterea volumus et concedimus quod omnes alie civitates, et burgi, et ville, et portus, habeant omnes libertates et liberas consuetudines suas.

А громадяни Лондона повинні мати всі свої давні свободи і вільні свої звичаї як на суші, так і на воді. Крім того, ми бажаємо і дозволяємо, щоб всі інші міста, бурги, містечка і порти мали всі свої свободи і вільні звичаї.

Запитання для роботи над текстом статті 13:

1. Які стосунки були у лондонців з королем Джоном?

2. Якими правами та привілеями користувався середньовічний Лондон?
3. Що означав статус «комуни» для середньовічного міста?
4. Яка різниця існувала між *civitates*, *burgi*, *ville* та *portus*?

Спалля 14.

Et ad habendum commune consilium regni, de auxilio assidendo aliter quam in tribus casibus predictis, vel de scutagio assidendo, summoneri faciemus archiepiscopos, episcopos, abbates, comites, et majores barones, sigillatim per litteras nostras; et preterea faciemus summoneri in generali, per vicecomites et ballivos nostros, omnes illos qui de nobis tenent in capite; ad certum diem, scilicet ad terminum quadraginta dierum ad minus, et ad certum locum; et in omnibus litteris illius summonicionis causam summonicionis exprimemus; et sic facta summonicione negocium ad diem assignatum procedat secundum consilium illorum qui presentes fuerint, quambis non omnes summoniti venerint.

А для отримання загальної ради королівства щодо визначення допомоги (за винятком трьох вищезгаданих випадків) або щитових грошей, ми накажемо скликати архієпископів, єпископів, абатів, графів і великих баронів нашими листами, скріпленими нашою печаткою; крім того, ми накажемо викликати через наших шерифів і бейліфів усіх інших, хто тримає від нас безпосередньо, на певну дату, а саме: щонайменше за сорок днів до терміну і в певне місце; і в усіх листах з такими викликами ми вкажемо причину виклику; і коли виклик буде таким чином зроблено, то нехай у призначений день приступають до справи, зважаючи на думку присутніх, хоч би й не всі, кого викликано, прибули.

Запитання для роботи над текстом статті 14:

1. Як ця стаття пов'язана з дванадцятою статтею Хартії та як вона дозволяє реінтерпретувати формулу «*commune consilium regni*»?
2. На положення статті 14 посилаються як на виклад загальної доктрини парламентського представництва і як на доказ того, що укладачі Великої хартії вольностей усвідомлювали сучасний принцип, згідно з яким оподаткування і представництво йдуть разом. З огляду на це, барони в Раніміді заслуговують на похвалу за те, що передбачили деякі з найкращих рис сучасної системи парламентського правління. Чи згодні Ви з такою інтерпретацією цієї статті?

3. Проаналізуйте характер скликання «загальної ради королівства»? Визначте, хто мав входити до складу такої ради та наскільки вона була представницькою (і чи взагалі слово «представництво» є доречним по відношенню до цієї інституції)? Як Хартія регулює права більшості та меншості?
4. В 1213 р. Джон уже викликав до своєї ради *barones minores* і зобов'язав їх з'явитися. Наскільки таке рішення короля співвідноситься із вимогами баронів, що були висунуті до нього на полі Раніміду?
5. Якими повноваженнями та функціями, відповідно до цієї статті, наділялася «загальна рада королівства»?

Стаття 15.

¶ Nos non concedemus de cetero alicui quod capiat auxilium de liberis hominibus suis, nisi ad corpus suum redimendum, et ad faciendum primogenitum filium suum militem, et ad primogenitam filiam suam semel maritandam, et ad hec non fiat nisi rationabile auxilium.	Ми не будемо надалі дозволяти нікому брати допомогу від своїх вільних людей, окрім як для викупу себе з полону, посвячення свого старшого сина в рицарі та для першого одруження своєї старшої дочки; і в кожному з цих випадків допомога повинна стягуватися тільки в розумних межах.
---	---

Запитання для роботи над текстом статті 15:

1. Порівняйте процедуру надання допомог тримачами лордів своїм сеньйорам з тією, яка стосувалася тримачів Корони.

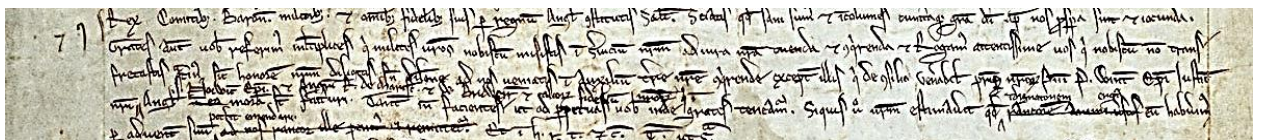
Стаття 16.

¶ Nullus distringatur ad faciendum majus servitium de feodo militis, nec de alio libero tenemento, quam inde debetur.	Ніхто не може бути примушений до несення більшої служби за рицарський феодал або за будь-яке інше вільне тримання, ніж та, що належить з нього.
--	--

Запитання для роботи над текстом статті 16:

1. Про яку «службу» йде мова у даній статті Хартії?

2. Прочитайте лист короля Джона до своїх баронів в Англії, які відмовилися супроводжувати його під час невдалого військового походу до Франції, від 9 липня 1214 р.: *«Король всім своїм графам, баронам, рицарям та іншим вірним людям, зібраним по всьому королівству Англії, привіт. Знайте, що ми здорові і неушкоджені, і що все навколо нас процвітає і радіє з Божої ласки. Ми надсилаємо велику подяку тим з вас, хто послав своїх рицарів до нас на службу і для захисту та відстоювання наших прав, і дуже просимо, так само як ви цінуєте нашу честь, щоб ті з вас, хто не пішов з нами, негайно прийшли до нас на допомогу нашій землі, яку потрібно відвоювати, всі, крім тих, хто за порадою наших преподобних отців, єпископа Вінчестерського, нашого юстиціарія, єпископа Норвічського, магістра Р. Марша та В. Брюєра та інших наших вірних людей, повинні залишитися в Англії. Відтепер ми діятимемо так, щоб бути вічно вдячними вам. Якщо хтось із вас може подумати, що ми затаїли в душі злобу на нього, то, прийшовши до нас, він повністю позбавиться цієї злости. І як свідчення цієї справи і т.д. Свідчать, як сказано вище»,* та визначте як він пов'язаний з нормами статті 16?

Оригінал документу (С 66/12) можна переглянути на сайті Національного архіву Сполученого королівства, URL: <https://www.nationalarchives.gov.uk/wp-content/uploads/2014/12/c-66-12.jpg> (дата звернення: 10.02.2024)

3. Переглянувши статті 2–16, підсумуйте, які скарги мали барони та в які групи за зловживанням королівськими прерогативами та сеньйоріальними правами їх можна об'єднати?

Спаліла 17.

Communia placita non sequantur curiam nostram sed teneantur in aliquo loco certo.

Загальні тяжби не повинні слідувати за нашою курією, а повинні розглядатися у якомусь визначеному місці.

Запитання для роботи над текстом статті 17:

1. Якою була судова система Англії на початку XIII ст.? Які зміни пропонує запровадити до неї дана стаття?

Стаття 18.

Recognitiones de nova dissaisina, de morte antecessoris, et de ultima presentacione, non capiantur nisi in suis comitatibus et hoc modo; nos, vel si extra regnum fuerimus, capitalis justiciarius noster, mittemus duos justiciarios per unumquemque comitatum per quatuor vices in anno, qui, cum quatuor militibus cujuslibet comitatus electis per comitatum, capiant in comitatu et in die et loco comitatus assisas predictas.

Розслідування про нещодавнє позбавлення права власності, про смерть попередника і про останнє представлення на парафію не повинно відбуватися ніде, окрім як у їхніх власних графствах і в такий спосіб: ми або, якщо ми перебуватимемо за межами королівства, наш верховний юстиціарій надсилатимемо двох суддів у кожне графство чотири рази на рік, які разом із чотирма рицарями кожного графства, обраними графством, мають розбирати у графстві у визначений день та у визначеному місці графства вищеназвані асизи.

Запитання для роботи над текстом статті 18:

1. Поясніть, як Ви розумієте норми цієї статті?

Стаття 19.

Et si in die comitatus assise predicte capi non possint, tot milites et libere tenentes remaneant de illis qui interfuerint comitatui die illo, per quos possint iudicia sufficienter fieri, secundum quod negocium fuerit majus vel minus.

А якщо якийсь із згаданих асизів не може бути вирішений у день, обраний для зібрання графства, нехай залишиться з рицарів і вільних людей, які були присутні в суді графства того дня, стільки, скільки може знадобитися для ефективного винесення рішень, залежно від того, яка справа буде більш-менш важкою.

Запитання для роботи над текстом статті 19:

1. Що вісімнадцята та дев'ятнадцята статті додають до наших знань про судову систему Англії XIII ст.?

Слава 20.

Liber homo non amercietur pro parvo delicto, nisi secundum modum delicti; et pro magno delicto amercietur secundum magnitudinem delicti, salvo contenemento suo; et mercator eodem modo, salva mercandisa sua; et villanus eodem modo amercietur salvo waynagio suo, si inciderint in misericordiam nostram; et nulla predictarum misericordiarum ponatur, nisi per sacramentum proborum hominum de visneto.

Вільна людина не буде оштрафована за дрібний злочин, окрім як відповідно до ступеня провини; а за тяжкий злочин виплатить штраф відповідно до тяжкості провини, але зі збереженням власного маєтку; і купця у такий самий спосіб [штрафуватимуть], зі збереженням його товару; і вілан у той самий спосіб буде оштрафований, зі збереженням свого реманенту, якщо вони перебувають в нашої милості; і жодна з вищезгаданих милостей не буде накладатися інакше, як за присягою чесних людей із сусідів.

Запитання для роботи над текстом статті 20:

1. Поясніть, як Ви розумієте формули «*amercietur*», «*salvo contenemento suo*», «*si inciderint in misericordiam nostram*», «*proborum hominum de visneto*» і чому, на Вашу думку, на них треба звернути увагу?
2. Хто такі вілани? Що таке тримання на правах віленажу? Наскільки дана стаття Хартії захищає права віланів?

Слава 21.

Comites et barones non amercientur nisi per pares suos, et non nisi secundum modum delicti.

Графи та барони не будуть оштрафовані інакше, як за участі рівних собі, і не інакше, як відповідно до ступеня провини.

Запитання для роботи над текстом статті 21:

1. Який привілей хотіли забезпечити собі барони за цією статтею?
2. З огляду на те, що офіційно чиновники Казначейства називалися «баронами», як Ви думаєте, яким чином Корона маніпулювала нормами цієї статті?

Єпiґґґґа 22.

Nullus clericus amercietur de laico tenemento suo, nisi secundum modum aliorum predictorum, et non secundum quantitatem benefici sui ecclesiastici. Жоден клірик не буде оштрафований щодо свого світського тримання інакшим способом, ніж визначено вище щодо інших, незважаючи на розмір його церковної бенефіції.

Запитання для роботи над текстом статей 20–22:

1. Зверніть увагу яким чином статті 20–22 стратифікують англійське суспільство XIII ст. Наскільки розповсюдженим був подібний погляд на суспільство у середньовічній Європі? Чи відомі Вам історіографічні моделі середньовічного суспільства, що співвідносяться з цією стратифікацією?

Єпiґґґґа 23.

Nec villa nec homo distringatur facere pontes ad riparias, nisi qui ab antiquo et de jure facere debent. Жодну громаду чи окрему особу не можна примушувати будувати мости на берегах річок, за винятком тих, хто здавна та за законом був зобов'язаний це робити.

Запитання для роботи над текстом статті 23:

1. Яка мета появи цієї статті? Які зловживання королівськими прерогативами з боку короля Джона привели до появи цієї норми?

Єпiґґґґа 24.

Nullus vicecomes, constabularius, coronatores, vel alii ballivi nostri, teneant placita corone nostre. Ні шериф, ні констебль, ні коронери, ні інші бейліфи наші не мають права вести судові справи, які повинні вестися короною.

Запитання для роботи над текстом статті 24:

1. Яка основна мета цієї статті?
2. Які саме судові спори підпадали під юрисдикцію Корони?

Складна 25.

Omnes comitatus, hundrede, warentakii, et trethingic, sint ad antiquas firmas absque ullo incremento, exceptis dominicis maneriis nostris. *Всі графства, третини та сотні повинні бути зі старовинною фірмою без жодних додаткових платежів, за винятком наших доменіальних манорів.*

Запитання для роботи над текстом статті 25:

1. Що Вам відомо про адміністративний поділ середньовічної Англії? Зверніть увагу на те, що чотири терміни («*comitatus, hundrede, warentakii, et trethingic*») в латинському оригіналі передані в перекладі лише трьома відповідниками («*графства, третини та сотні*»). Чому, на Вашу думку, було зроблено саме такий вибір для перекладу?
2. Поясніть значення цієї статті. Чиє свавілля обмежували її норми?

Складна 26.

Si aliquis tenens de nobis laicum feodum moriatur, et vicecomes vel ballivus noster ostendat litteras nostras patentes de summonicione nostra de debito quod defunctus nobis debuit, liceat vicecomiti vel ballivo nostro attachiare et inbreviare catalla defuncti, inventa in laico feodo, ad valenciam illius debiti, per visum legalium hominum, ita tamen quod nichil inde amoveatur, donec persolvatur nobis debitum quod clarum fuerit; et residuum relinquatur executoribus ad faciendum testamentum defuncti; et, si nichil nobis debeatur ab ipso, omnia catalla cedant defuncto, salvis uxori ipsius et pueris rationabilibus partibus suis.

Якщо хто-небудь з тих, хто тримає від нас світський фео́д, помере, і наш шериф або бейліф пред'явить наші листи-патенти щодо боргу, який померлий був винен нам, то наш шериф або бейліф має право накласти арешт на рухоме майно померлого, що буде знайдене у світському фео́ді, та скласти опис на суму цього боргу у присутності повноправних людей, за умови, що нічого не буде з цього майна вилучено, доки не буде повністю сплачено нам борг, який є очевидним; а решта має бути залишена виконавцям заповіту на виконання волі померлого; а, якщо з нього не буде нічого нам належного, то все рухоме майно має лишитися за померлим, а його дружина та діти мають отримати їхні розумні частки.

Запитання для роботи над текстом статті 26:

1. Порівняйте цю статтю зі статтею 9. Як вона доповнює вже відомі Вам норми середньовічного англійського боргового права?
2. Що ця стаття говорить про право власника майна на вільне розпорядження своєю «власністю» та право складати заповіт? Чиї інтереси вона захищає, а чиї обмежує?

Стаття 27.

Si aliquis liber homo intestatus decesserit, catalla sua per manus propinquorum parentum et amicorum suorum, per visum ecclesie distribuuntur, salvis unicuique debitis que defunctus ei debebat. *Якщо хтось із вільних людей помре без заповіту, його майно має бути розподілене руками його найближчих родичів і друзів під наглядом церкви, з відшкодуванням кожному боргів, які покійний був йому винен.*

Запитання для роботи над текстом статті 27:

1. Чому саме Церква відстоювала право кожної вільної людини на складання заповіту?
2. Хто міг скористатися відсутністю заповіту? Чому ця норма була виключена з перевидання Хартії 1216 р. урядом короля Генрі III?

Стаття 28.

Nullus constabularius, vel alius ballivus noster, capiat blada vel alia catalla alicujus, nisi statim inde reddat denarios, aut respectum inde habere possit de voluntate venditoris. *Жоден наш констебль чи бейліф не може забрати у когось хліб чи іншу провізію, не запропонувавши негайно заплатити за неї гроші, якщо тільки він не може отримати відстрочку з дозволу продавця.*

Запитання для роботи над текстом статті 28:

1. Що таке «прерогатива провіанту»? Які зловживання з боку королівських чиновників регулюються нормами статті 28?

Стаття 29.

Nullus constabularius distringat aliquem militem ad dandum denarios pro *Жоден констебль не має права примушувати рицаря давати гроші*

custodia castris, si facere voluerit custodiam illam in propria persona sua, vel per alium probum hominem, si ipse eam facere non possit propter rationabilem causam; et si nos duxerimus vel miserimus eum in exercitum, erit quietus de custodia, secundum quantitatem temporis quo per nos fuerit in exercitu.

замість несення замкової варти, якщо він сам бажає нести її, або, якщо він сам не може цього зробити з якоїсь поважної причини, через іншу відповідальну особу. Крім того, якщо ми повели або послали його у військовий похід, то він звільняється від варти пропорційно до часу, протягом якого він перебував в поході через нас.

Запитання для роботи над текстом статті 29:

1. Проти якого зловживання Корони направлена норма цієї статті?

Стаття 30.

Nullus vicecomes, vel ballivus noster, vel aliquis alius, capiat equos vel carectas alicujus liberi hominis pro cariagio faciendo, nisi de voluntate ipsius liberi hominis.

Жоден наш шериф чи бейліф, чи будь-яка інша особа не має права забирати коней чи вози у будь-якої вільної людини для виконання транспортної повинності проти волі цієї вільної людини.

Стаття 31.

Nec nos nec ballivi nostri capiemus alienum boscum ad castra, vel alia agenda nostra, nisi per voluntatem ipsius cujus boscus ille fuerit.

Ні ми, ні наші бейліфи не повинні брати для наших замків або для будь-якої іншої нашої роботи деревину, яка нам не належить, проти волі власника цієї деревини.

Запитання для роботи над текстом статей 30–31:

1. Як статті 30 та 31 доповнюють норми статті 28?

Стаття 32.

Nos non tenebimus terras illorum qui convicti fuerint de feloniam, nisi per unum annum et unum diem, et tunc reddantur terre dominis feodorum.

Ми не будемо утримувати землі тих, хто був засуджений за тяжкі злочини, довше одного року і одного дня, після чого ці землі будуть повернуті сеньйорам цих феодинів.

Запитання для роботи над текстом статті 32:

1. Якою прерогативою Корони спровокована стаття 32?

Стаття 33.

Omnes kydelli de cetero deponantur penitus de Tamisia, et de Medeweay, et per totam Angliam, nisi per costeram maris. *Усі загати надалі повинні бути повністю прибрані з Темзи і Медвея, а також по всій Англії, за винятком морського узбережжя.*

Запитання для роботи над текстом статті 33:

1. Яка основна мета статті 33? Свободу чого саме вона захищає?

Стаття 34.

Breve quod vocatur Precipe de cetero non fiat alicui de aliquo tenemento unde liber homo amittere possit curiam suam. *Припис, що називається Precipe, надалі не буде видаватися щодо жодного тримання, якщо вільна людина таким чином може бути позбавлена права на судовий розгляд у суді свого сеньйора.*

Запитання для роботи над текстом статті 34:

1. На чию користь була складена ця стаття? Яким чином Ви б оцінили її норми?

Стаття 35.

Una mensura vini sit per totum regnum nostrum, et una mensura cervisie, et una mensura bladi, scilicet quarterium Londonie, et una latitudo pannorum tinctorum et russetorum et halbergectorum, scilicet due ulne infra listas; de ponderibus autem sit ut de mensuris. *Одна міра вина нехай буде по всьому нашому королівству; і одна міра елю; і одна міра хліба, а саме: «лондонська чверть»; і одна ширина сукна (чи то фарбованого, чи не фарбованого, чи гантованого), а саме: два лікті між краями; ваг також нехай стосується те саме, що і мір.*

Запитання для роботи над текстом статті 35:

1. Яку сферу регулювала ця стаття? В чийх інтересах вона була укладена?
2. Чому, на Вашу думку, ця стаття потрапила до Хартії?

Схемат 36.

Nichil detur vel capiatur de cetero pro brevi inquisitionis de vita vel membris, sed gratis concedatur et non negetur. Нічого надалі не слід давати і брати за наказ про розслідування щодо життя чи кінцівок, але він має видаватися безоплатно і в ньому не може бути відмовлено.

Запитання для роботи над текстом статті 36:

1. На противагу якій середньовічній судовій практиці видавався «наказ про розслідування щодо життя чи кінцівок»?

Схемат 37.

Si aliquis teneat de nobis per feodifirmam, vel per sokagium, vel per burgagium, et de alio terram teneat per servitium militare, nos non habebimus custodiam heredis nec terre sue que est de feodo alterius, occasione illius feodifirme, vel sokagii, vel burgagii; nec habebimus custodiam illius feodifirme, vel sokagii, vel burgagii, nisi ipsa feodifirma debeat servitium militare. Nos non habebimus custodiam heredis vel terre alicujus, quam tenet de alio per servitium militare, occasione alicujus parve serjanterie quam tenet de nobis per servitium reddendi nobis cultellos, vel sagittas, vel hujusmodi. Якщо хтось тримає від нас грошове тримання, сокаж або за міським правом, а від будь-кого іншого тримає землю за військову службу, ми не матимемо опіки над спадкоємцем і над землею його, яку він тримає від іншого, на підставі цього грошового тримання, сокажу чи тримання за міським правом; не матимемо ми опіки і над цим грошовим триманням, чи над сокажем, чи над триманням за міським правом, тільки саме це грошове тримання не зобов'язує нести військову службу. Ми не матимемо опіки над спадкоємцем або над будь-якою землею, яку він тримає від іншого за військову службу, на тій підставі, що він і від нас тримає землю на праві дрібного сержантства, зобов'язаний давати нам ножі або стріли, чи що-небудь подібне.

Запитання для роботи над текстом статті 37:

1. Які види вільного тримання знала середньовічна Англія? Що таке тримання «*per feodifirmam*», «*per sokagium*», «*per burgagium*», «*per servitium militare*» та «*parve serjanterie*»?

2. Чиї права захищає ця стаття? Про зловживання якою прерогативою корони в ній йде мова?

Стаття 38.

<i>Nullus ballivus ponat de cetero aliquem ad legem simplici loquela sua, sine testibus fidelibus ad hoc inductis.</i>	<i>Жоден бейліф у майбутньому не повинен притягати нікого до свого закону (випробування) лише на словах, без достовірних свідків, які будуть приведені для цієї мети.</i>
---	--

Запитання для роботи над текстом статті 38:

1. Що дана стаття розуміє під словом «lex» («закон»)?
2. Як текст цієї статті співвідноситься з пунктом 4 Кларендонської асизи 1166 р.: *«І коли розбійник чи таємний вбивця, чи грабіжник, чи ті, хто їх укривали, будуть заарештовані з огляду на названі вище покази, дані під присягою, то якщо суддя швидко не з'явиться до графства, де вони були заарештовані, то шериф доведе до відома найближчого судді через якусь знаючу людину, що вони заарештували таких людей; і судді, зі свого боку, сповістять шерифів, куди вони хочуть, щоб ті [арештанти] були приведені до них; і шерифи нехай приведуть їх до суддів; і разом з ними нехай приведуть з сотні та з поселення, де вони були заарештовані, двох повноправних людей для доставки відомості графства та сотні про те, чому вони були заарештовані, і тут, перед суддею, вони [арештанти] підлягатимуть закону (випробуванню)»?*

Стаття 39.

<i>Nullus liber homo capiatur, vel imprisonetur, aut disseisiatur, aut utlagetur, aut exuletur, aut aliquo modo destruatur, nec super eum ibimus, nec super eum mittemus, nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terre.</i>	<i>Жодна вільна людина не може бути заарештована, або ув'язнена, або позбавлена вільного володіння, або оголошена поза законом, або вигнана, або піддана будь-яким утискам; і ми не будемо застосовувати силу проти неї або посилати інших для цього, окрім як за законним судом рівних їй та/або за законом країни.</i>
--	---

Запитання для роботи над текстом статті 39:

1. Це одна із найважливіших статей Хартії та одна з чотирьох, що діє донині як норма конституційного права Сполученого Королівства, як Ви думаєте, чому? Який сенс вкладався в цю статтю протягом століть юристами, істориками, політиками? Яким є традиційне трактування цієї статті?
2. Проти яких зловживань Корони насправді була направлена норма цієї статті? Помістіть її зміст в історичний контекст.
3. Що означає категорія «*per legale iudicium parium suorum*» («за законним судом рівних їй»)? Що розуміється під «рівністю» в середньовічній Європі / Англії?
4. Наскільки далеко в соціальному плані в Англії XIII ст. поширювалося поняття «*liber homo*» («вільна людина»)?
5. Чи виконувалася норма «*capiatur vel imprisonetur*» («не може бути заарештована або ув'язнена») в повній мірі? До чого могло б привести її беззастережне виконання?
6. Якби всі елементи цієї статті дотримувалися в повній мірі, то до чого б це призвело на Вашу думку? Порівняйте норми цієї статті зі статтею 34. Чиї права в першу чергу захищає стаття 39?
7. Яким був подальший розвиток «суду рівних» протягом середньовіччя та раннього модерного часу? Як трактували його барони? А як Корона? Як «суд рівних» регулював кримінальні справи, а як цивільні?
8. Інколи «суд рівних» інтерпретують як «суд присяжних», а інколи – як «суд перів». Як Ви можете прокоментувати такі інтерпретації? Чи є вони доречними?

Співпраця 40.

Nulli vendemus, nulli negabimus, aut differemus, rectum aut iusticiam. Ми не будемо нікому продавати, відмовляти чи затримувати право на правосуддя.

Запитання для роботи над текстом статті 40:

1. Чим ця стаття була викликана?
2. Якими були наміри і яким був практичний ефект цієї статті?

Спація 41.

Omnes mercatores habeant salbum et securum exire de Anglia, et venire in Angliam, et morari et ire per Angliam, tam per terram quam per aquam, ad emendum et vendendum, sine omnibus malis toltis, per antiquas et rectas consuetudines, preterquam in tempore gwerre, et si sint de terra contra nos gwerrina; et si tales invenientur in terra nostra in principio gwerre, attachientur sine dampno corporum et rerum, donec sciatur a nobis vel capitali iusticiario nostro quomodo mercatores terre nostre tractentur, qui tunc invenientur in terra contra nos gwerrina; et si nostri salvi sint ibi, alii salvi sint in terra nostra.

Усі купці повинні мати безпечний і надійний виїзд з Англії та в'їзд до Англії з правом затримуватися там і пересуватися як сушею, так і водою для купівлі та продажу за давніми і правильними звичаями, звільнені від усіх злих мит, за винятком (під час війни) тих купців, які походять з країни, що воює з нами. А якщо такі будуть знайдені в нашій землі на початку війни, то їх слід затримати, не завдаючи шкоди ні їхнім тілам, ні товарам, доки ми або наш головний юстиціарій не отримаємо інформацію, як поведуться з купцями нашої землі, знайденими в землі, що воює з нами; і якщо наші люди будуть у безпеці там, то й інші будуть у безпеці в нашій землі.

Запитання для роботи над текстом статті 41:

1. Яку королівську прерогативу мав король Джон по відношенню до іноземних купців і як він нею маніпулював?
2. Які права купецтва забезпечувалися нормами цієї статті?
3. Про яких саме купців йде мова у цій статті? Чи отримували іноземні купці більше привілеїв, ніж їх мали купці англійські?
4. Що саме Хартія розуміє під «*malis toltis*» («злими митами»)?

Спація 42.

Liceat unicuique de cetero exire de regno nostro, et redire, salvo et secure, per terram et per aquam, salva fide nostra, nisi tempore gwerre per aliquod brebe

Нехай у майбутньому будь-яка особа матиме право залишити наше королівство і повернутися здоровою та неущокованою, сухоходом чи

tempus, propter communem utilitatem regni, exceptis imprisonatis et utlagatis secundum legem regni, et gente de terra contra nos gwerrina, et mercatoribus de quibus fiat sicut predictum est.

водою, зберігаючи вірність нам, за винятком короткого періоду під час війни, з міркувань загального блага королівства, а також виключаючи ув'язнених або оголошених поза законом королівства, і уродженців будь-якої країни, що перебуває у стані війни з нами, і купців, з якими слід поводитися так, як передбачено вище.

Запитання для роботи над текстом статті 42:

1. Як Ви можете пояснити цю статтю та оцінити її зміст і значення?
2. Чому ця стаття була вигідна духовенству?
3. Чому ця стаття була скасована у Хартії 1216 р.?
4. У якому контексті Ви розумієте формулу «*salva fide nostra*» («зберігаючи вірність нам»)?
5. Як Ви розумієте в контексті цієї статті вислів «*propter communem utilitatem regni*» («задля загального блага королівства»)?

Стаття 43.

Si quis tenuerit de aliqua escaeta, sicut de honore Wallingfordie, Notingeham, Bolonie, Lancastrie vel de aliis escaetis, que sunt in manu nostra, et sunt baronie, et obierit, heres ejus non det aliud relebium, nec faciat nobis aliud servicium quam faceret baroni si baronia illa esset in manu baronis; et nos eodem modo eam tenebimus quo baro eam tenuit.

Якщо хтось тримає землю від якоїсь відумерлої спадщини, наприклад від честі Воллінгфорда, Ноттінгема, Булоні, Ланкастера або іншої відумерлої спадщини, що знаходиться в наших руках і є баронією, помре, його спадкоємець не повинен надавати нам ніяких інших релієфів і виконувати ніяких інших послуг, ніж він робив би баронові, якби ця баронія знаходилася в руках барона; і ми будемо тримати його так само, як тримав його барон.

Запитання для роботи над текстом статті 43:

1. Тримачі корони поділялися на тримачів *ut de corona* та тримачів *ut de escaeta* (*ut de honore, ut de baronia*). Як Ви розумієте різницю між ними?

2. Чиї інтереси захищає наведена стаття?

Спація 44.

Homines qui manent extra forestam non veniant de cetero coram justiciariis nostris de foresta per communes summoniciones, nisi sint in placito, vel plegii alicujus vel aliquorum, qui attachiati sint pro foresta.

Люди, які живуть за межами лісових округів, не повинні з'являтися відтепер до наших лісових суддів за загальним викликом, за винятком тих, на кого подано позов, або тих, хто став поручителем за якусь особу чи осіб, притягнутих до відповідальності за лісові злочини.

Запитання для роботи над текстом статті 44:

1. В чому полягала особливість існування «королівських лісів» та «лісових законів» у середньовічній Англії? Яким було юридичне наповнення слова «forest»?
2. Проти яких зловживань Корони направлені норми цієї статті?

Перейдіть за QR-кодом та ознайомтесь з короткими відеороликами, присвяченими англійському середньовічному «лісовому законодавству».

Спація 45.

Nos non faciemus justiciarios, constabularios, vicecomites vel ballivos, nisi de talibus qui sciant legem regni et eam bene velint observare.

Ми призначатимемо суддями, констеблями, шерифами чи бейліфами лише тих, хто знає закони королівства і має намір добре їх дотримуватися.

Запитання для роботи над текстом статті 45:

1. В чому полягала мета цієї чітко сформульованої статті? Проти кого була спрямована ця стаття?
2. На кого саме поширювалися норми цієї статті? А на кого не поширювалися?

3. Про що говорить той факт, що ця стаття зникла з редакції Хартії вже в 1216 р.?

Стаття 46.

<i>Omnes barones qui fundaverunt abbatias, unde habent cartas regum Anglie, vel antiquam tenuram, habeant earum custodiam cum vacaverint, sicut habere debent.</i>	<i>Усі барони, які заснували абатства, щодо яких вони мають хартії від англійських королів, або якими вони володіють з давніх часів, повинні мати опіку над ними, коли вони стануть вакантними, як їм і належить.</i>
---	--

Запитання для роботи над текстом статті 46:

1. Чиї права захищає ця стаття?

Стаття 47.

<i>Omnes foreste que afforestate sunt tempore nostro, statim deafforestentur; et ita fiat de ripariis que per nos tempore nostro posite sunt in defenso.</i>	<i>Всі ліси, які були зроблені такими в наш час, повинні негайно перестати бути ними; і аналогічно потрібно вчинити щодо берегів річок, які були взяті нами під захист в наш час.</i>
---	--

Запитання для роботи над текстом статті 47:

1. Як ця стаття доповнює т. зв. «лісове законодавство»?

Стаття 48.

<i>Omnes male consuetudines de forestis et warennis, et de forestariis et warennariis, vicecomitibus et eorum ministris, ripariis et earum custodibus, statim inquirantur in quolibet comitatu per duodecim milites juratos de eodem comitatu, qui debent eligi per probos homines ejusdem comitatus, et infra quadraginta dies post inquisitionem factam, penitus, ita quod numquam revocentur, deleantur per eosdem, ita quod nos hoc sciamus prius, vel</i>	<i>Усі злі звичаї, пов'язані з лісами та заповідниками, лісничими, шерифами та їхніми службовцями, берегами річок та їхніми наглядачами, повинні бути негайно розслідувані в кожному графстві дванадцятьма присяжними рицарями того ж графства, обраними чесними людьми того ж графства, і протягом сорока днів після згаданого розслідування повинні бути повністю скасовані, щоб більше ніколи не відновлюватися, за умови, що ми або наш юстиціарій, якщо нас не буде в</i>
---	---

justiciarius noster, si in Anglia non fuerimus. *Англії, заздалегідь дізнаємося про них.*

Запитання для роботи над текстом статті 48:

1. Про які «злі звичаї» йде мова?
2. Яке значення має формування колегії 12 присяжних рицарів в кожному графстві?

Стаття 49.

Omnes obsides et cartas statim reddemus que liberate fuerunt nobis ab Anglicis in securitatem pacis vel fidelis servicii. *Ми негайно повернемо всіх заручників і всі грамоти, надані нам англійцями як гарантії миру або вірної служби.*

Запитання для роботи над текстом статті 49:

1. Про яких заручників та які грамоти йде мова в даній статті? Якою прерогативою в даному випадку зловживав король Джон?
2. Перейдіть за QR-кодом та ознайомтеся з історією конфлікту короля Джона та Мод де Сен-Валері, в заміжжі де Браоз. Як цей конфлікт та його наслідки пов'язані з нормами даної статті?

Стаття 50.

Nos amovebimus penitus de balliis parentes Gerardi de Athyes, quod de cetero nullam habeant balliam in Anglia; Engelardum de Cygony, Petrum et Gionem et Andream, de Cancellis, Gionem de Cygony, Galfridum de Martigny et fratres ejus, Philippum Marci et fratres ejus, et Galfridum nepotem ejus, et totam sequelam eorundem. *Ми повністю позбавимо бейлівіків родичів Жерара д'Ате, щоб у майбутньому вони не мали жодних бейлівіків в Англії; Анжелара де Сігоньє, П'єра, Жіона та Андре з Канцелярії, Жіона де Сігоньє, Жоффруа де Мартіна та його братів, Філіпа Марка та його братів, а також його племінника Жоффруа, і всіх їхніх нащадків.*

Запитання для роботи над текстом статті 50:

1. Яким чином стаття 50 пов'язана зі статтею 45?
2. Які висновки можна зробити з перелічених в статті імен?
3. Послугуючись джерелами у відкритому доступі, прослідкуйте кар'єру Анжелара де Сігоньє (варіанти імені для пошуку – Engeldardum de Cygony, Engelard de Cygony Engelard de Cigogné) та зробіть висновки щодо змісту статті 50.

Перейдіть за QR-кодом та
ознайомтесь з короткими
відеороликами, присвяченими
славнозвісному «злодію» –
шерифу Ноттінгемському.

Сценографія 51.

Et statim post pacis reformationem amovebimus de regno omnes alienigenas milites, balistarios, servientes, stipendiarios, qui venerint cum equis et armis ad nocumentum regni.	<i>Як тільки мир буде відновлено, ми виженемо з королівства всіх чужоземних рицарів, арбалетників, сержантів і найманців, які прийшли з кінями і зброєю на шкоду королівству.</i>
--	--

Запитання для роботи над текстом статті 51:

1. Як Ви розумієте формулу «як тільки мир буде відновлено»? На вашу думку, на що саме вона вказує?
2. Як ця стаття пов'язана з попередньою? На які зловживання короля Джона вона вказує?

Сценографія 52.

Sí quis fuerit disseisitus vel elongatus per nos sine legali iudicio parium suorum, de terris, castellis, libertatibus, vel jure suo, statim ea ei restituemus; et sí contencio super hoc orta fuerit, tunc inde fiat per iudicium viginti quinque	<i>Якщо хтось був позбавлений нами, без законного вироку рівних собі, своїх земель, замків, вольностей або свого права, ми негайно ж повернемо йому їх; і, якщо про це виникла тяганина, нехай буде вирішено її за</i>
--	---

baronum, de quibus fit mencio inferius in securitate pacis: de omnibus autem illis de quibus aliquis disseisitus fuerit vel elongatus sine legali iudicio parium suorum, per Henricum regem patrem nostrum vel per Ricardum regem fratrem nostrum, que in manu nostra habemus, vel que alii tenent que nos oporteat warrantizare, respectum habebimus usque ad communem terminum cruce signatorum; exceptis illis de quibus placitum motum fuit vel inquisicio facta per preceptum nostrum, ante suscepcionem crucis nostre: cum autem redierimus de peregrinatione nostra, vel si forte remanserimus a peregrinatione nostra, statim inde plenam iusticiam exhibebimus.

вироком двадцяти п'яти баронів, про яких зроблено згадку нижче, де йдеться про гарантії миру; щодо усього того, чого будь-хто був позбавлений без законного вироку рівних собі королем Генрі, батьком нашим, або королем Річардом, братом нашим, і що перебуває в наших руках або чим інші володіють під нашим захистом, ми отримаємо відстрочку до кінця звичайного терміну тих, хто прийняв хрест; виняток становить те, про що вже розпочато тяганину або вже проведено розслідування за нашим велінням перед прийняттям нами хреста; коли ж ми повернемося з нашого паломництва або, якщо трапиться, що утримаємося від нашого паломництва, ми негайно ж встановимо щодо цього повну справедливість.

Запитання для роботи над текстом статті 52:

1. Як ця стаття доповнює норми статті 39? В чому полягає її суть та значення?
2. Чому, на Вашу думку, король Джон вважав норми цієї статті особливо несправедливими по відношенню до себе?

Співпраця 53.

Eundem autem respectum habebimus, et eodem modo, de iusticia exhibenda de forestis deafforestandis vel remansuris forestis, quas Henricus pater noster vel Ricardus frater noster afforestaverunt, et de custodiis terrarum que sunt de alieno feodo, cujusmodi custodias hucusque habuimus occasione feodi quod aliquis de nobis tenuit per servicium militare, et de abbaciis que fundate fuerint in feodo alterius quam nostro, in

Таку саму відстрочку ми матимемо і в такий самий спосіб здійснюватимемо правосуддя щодо вирубування або збереження лісів, які Генрі, наш батько, і Річард, наш брат, зробили такими, і щодо опіки земель, що входять до складу чужого феоду, яку ми дотепер мали на тій підставі, що будь-хто водночас тримав феод і від нас за рицарську службу, та стосовно абатств, що засновані були на чужому феоді, а не

quibus dominus feodi dixerit se jus habere; et cum redierimus, vel si remanserimus a peregrinatione nostra, super hiis conquerentibus plenam justiciam statim exhibebimus.

на нашому, щодо яких сеньйор феоду заявив своє право; і, коли повернемося, або, якщо утримаємося від нашого паломництва, щодо цього негайно ж встановимо повну справедливість.

Запитання для роботи над текстом статті 53:

1. Як норми цієї статті доповнюють статтю 52?
2. В чийх інтересах укладена ця стаття?

Стаття 54.

Nullus capiatur nec imprisonetur propter appellum femine de morte alterius quam viri sui.

Ніхто не може бути заарештований або ув'язнений на вимогу жінки за смерть будь-кого, крім її чоловіка.

Запитання для роботи над текстом статті 54:

1. Що ця стаття говорить нам про середньовічне кримінальне право загалом та права жінки зокрема?

Стаття 55.

Omnes fines qui injuste et contra legem terre facti sunt nobiscum, et omnia amerciamenta facta injuste et contra legem terre, omnino condonentur, vel fiat inde per iudicium viginti quinque baronum de quibus fit mencio inferius in securitate pacis, vel per iudicium majoris partis eorundem, una cum predicto Stephano Cantuariensi archiepiscopo, si interesse poterit, et aliis quos secum ad hoc vocare voluerit: et si interesse non poterit, nichilominus procedat negocium sine eo, ita quod, si aliquis vel aliqui de predictis viginti quinque baronibus fuerint in simili querela, amoveantur quantum ad hoc iudicium, et alii loco eorum per residuos de eisdem viginti

Усі файни, що були сплачені нам несправедливо і проти закону країни, і всі штрафи, сплачені несправедливо і проти закону країни, нехай будуть піддані повному забуттю, або нехай з ними буде вчинено відповідно до рішення двадцяти п'яти баронів, про яких згадано нижче, де йдеться про гарантію миру, або за вироком більшості їхньої разом із вищезгаданим Стівеном, Кентерберійським архієпископом, якщо він матиме змогу бути присутнім, та з іншими, яких він забажає для цього покликати з собою; а, якщо він не матиме змоги бути присутнім, справа і без нього нехай іде так, що, якщо в подібній тяганині буде виступати якийсь або

quinque, tantum ad hoc faciendum electi et iurati substituantur.

якісь із вищеназваних двадцяти п'яти баронів, то їх усувають, оскільки йдеться про розв'язання цієї тяганини, а на їхнє місце і лише для цього обирають інших інші з цих двадцяти п'яти, і ті складають присягу.

Запитання для роботи над текстом статті 55:

1. Як норми цієї статті доповнюють норми статей 7, 20, 21, 22, 36 та 40?

Стаття 56.

Si nos disseisivimus vel elongavimus Walenses de terris vel libertatibus vel rebus aliis, sine legali iudicio parium suorum, in Anglia vel in Wallia, eis statim reddantur; et si contencio super hoc orta fuerit, tunc inde fiat in marchia per iudicium parium suorum, de tenementis Anglie secundum legem Anglie, de tenementis Wallie secundum legem Wallie, de tenementis marchie secundum legem marchie. Idem facient Walenses nobis et nostris.

Якщо ми позбавили валлійців земель або вольностей, або інших речей без законного рішення рівних їм в Англії або в Уельсі, то вони повинні бути негайно повернуті їм; а якщо виникне суперечка з цього приводу, то нехай вона вирішується в Марках за рішенням рівних їм; щодо володінь в Англії – за англійським правом, щодо володінь в Уельсі – за валлійським правом, а щодо володінь в Марках – за правом Марок. Валлійці повинні чинити так само з нами і з нашими.

Стаття 57.

De omnibus autem illis de quibus aliquis Walensium disseisitus fuerit vel elongatus sine legali iudicio parium suorum per Henricum regem patrem nostrum vel Ricardum regem fratrem nostrum, que nos in manu nostra habemus, vel que alii tenent que nos oporteat warrantizare, respectum habebimus usque ad communem terminum cruce signatorum, illis exceptis de quibus placitum motum fuit vel inquisicio facta per preceptum nostrum ante suscepcionem crucis nostre: cum autem redierimus, vel si forte

Крім того, для всіх тих володінь, від яких будь-який валлієць був позбавлений без законного суду рівних собі королем Генрі, батьком нашим, або королем Річардом, братом нашим, і які ми утримуємо в наших руках (або якими володіють інші, яким ми зобов'язалися їх гарантувати), ми отримаємо відстрочку до закінчення звичайного терміну хрестоносців; за винятком тих речей, щодо яких було подано скаргу або проведено розслідування за нашим наказом до того, як ми взяли хрест; але, як тільки ми

remanserimus a peregrinatione nostra, statim eis inde plenam justiciam exhibebimus, secundum leges Walensium et partes predictas.

повернемося (або, можливо, припинимо наш похід), ми негайно здійснимо повне правосуддя відповідно до законів Уельсу і щодо вищезгаданих регіонів.

Стаття 58.

Nos reddemus filium Lewelini statim, et omnes obsides de Wallia, et cartas que nobis liberate fuerunt in securitatem pacis.

Ми негайно повернемо сина Ллівеліна і всіх заручників Уельсу, а також хартії, передані нам як гарантії миру.

Запитання для роботи над текстом статей 56–58:

1. Що статті 56, 57 та 58 говорять нам про взаємовідносини короля Джона з валлійцями?
2. Яку роль валлійці відіграли у баронському повстанні проти короля Джона?
3. Порівняйте норми аналогічних попередніх статей по відношенню до англійців з нормами статей 56–58 щодо валлійців?

Стаття 59.

Nos faciemus Alexandro regi Scottorum de sororibus suis, et obsidibus reddendis, et libertatibus suis, et jure suo, secundum formam in qua faciemus aliis baronibus nostris Anglie, nisi aliter esse debeat per cartas quas habemus de Willelmo patre ipsius, quondam rege Scottorum; et hoc erit per iudicium parium suorum in curia nostra.

Ми чинитимемо з Александром, королем Шотландії, щодо повернення його сестер і заручників, а також щодо його вольностей і його прав так само, як ми чинимо з іншими нашими баронами в Англії, якщо тільки не буде інакше згідно з хартіями, які ми отримали від Вільяма, його батька, колишнього короля Шотландії; і це буде здійснено згідно з рішенням рівних йому при нашій курії.

Запитання для роботи над текстом статті 59:

1. Як ця стаття ілюструє стосунки короля Джона з шотландським королем?
2. Яким під час повстання проти короля Джона був зв'язок англійських баронів з шотландським монархом?

3. Чи виконував шотландський король по відношенню до англійського васальні зобов'язання, і за які саме феоди він мав приносити омаж?

Слапід 60.

Omnes autem istas consuetudines predictas et libertates quas nos concessimus in regno nostro tenendas quantum ad nos pertinet erga nostros, omnes de regno nostro, tam clerici quam laici, observent quantum ad se pertinet erga suos.

Крім того, всі вищезгадані звичаї і вольності, дотримання яких ми визнали в нашому королівстві, наскільки це стосується нас щодо наших людей, повинні дотримуватися всіма жителями нашого королівства як кліриками, так і мирянами, наскільки це стосується їх щодо їхніх людей.

Запитання для роботи над текстом статті 60:

1. Іноді статтю 60 англійські історики називали «єдиною статтею, що стосується всього народу»¹². Чи погоджуєтесь Ви з таким формулюванням? Аргументуйте свою думку.

Слапід 61.

Cum autem pro Deo, et ad emendacionem regni nostri, et ad melius sopiendam discordiam inter nos et barones nostros ortam, hec omnia predicta concesserimus, volentes ea integra et firma stabilitate in perpetuum gaudere, facimus et concedimus eis securitatem subscriptam; videlicet quod barones eligant viginti quinque barones de regno quos voluerint, qui debeant pro totis viribus suis observare, tenere, et facere observari, pacem et libertates quas eis concessimus, et hac presenti carta nostra confirmabimus, ita scilicet quod, si nos, vel justiciarius noster, vel ballivi nostri, vel aliquis de ministris nostris, in aliquo erga aliquem deliquerimus, vel

Оскільки, крім того, для Бога і для виправлення нашого королівства, а також для кращого залагодження суперечки, що виникла між нами і нашими баронами, ми надали всі ці поступки, бажаючи, щоб вони користувалися ними в повній мірі та непорушно назавжди, ми даємо і даруємо їм написану нижче гарантію, а саме: барони обирають двадцять п'ять баронів королівства, кого вони захочуть, які зобов'язані всіма своїми силами дотримуватися і зберігати мир і вольності, які ми їм надали і підтвердили цією Хартією, та вимагати їхнього додержання так, що якщо ми або наш юстиціарій, або наші бейліфи, або

¹² Thomson R. An Historical essay on the Magna Charta of King John : to which are added the Great Charter in Latin and English ... London, 1829. P. 269.

aliquem articulorum pacis aut securitatis transgressi fuerimus, et delictum ostensum fuerit quatuor baronibus de predictis viginti quinque baronibus, illi quatuor barones accedant ad nos vel ad justiciarum nostrum, si fuerimus extra regnum, proponentes nobis excessum, petent ut excessum illum sine dilacione faciamus emendari. Et si nos excessum non emendaverimus, vel, si fuerimus extra regnum justiciarius noster non emendaverit, infra tempus quadraginta dierum computandum a tempore quo monstratum fuerit nobis vel justiciario nostro si extra regnum fuerimus, predicti quatuor barones referant causam illam ad residuos de viginti quinque baronibus, et illi viginti quinque barones cum communa totius terre distringent et gravabunt nos modis omnibus quibus poterunt, scilicet per capcionem castrorum, terrarum, possessionum, et aliis modis quibus poterunt, donec fuerit emendatum secundum arbitrium eorum, salva persona nostra et regine nostre et liberorum nostrorum; et cum fuerit emendatum intendent nobis sicut prius fecerunt. Et quicumque voluerit de terra juret quod ad predicta omnia exequenda parebit mandatis predictorum viginti quinque baronum, et quod gravabit nos pro posse suo cum ipsis, et nos publice et libere damus licenciam jurandi cuilibet qui jurare voluerit, et nulli umquam jurare prohibebimus. Omnes autem illos de terra qui per se et sponte sua noluerint jurare viginti quinque baronibus, de distringendo et gravando nos cum eis, faciemus jurare eosdem de mandato nostro, sicut predictum est. Et si aliquis de viginti quinque baronibus decesserit, vel a terra recesserit, vel aliquo alio

будь-хто з наших чиновників у чомусь провинимся перед кимось або порушимо якусь із статей миру або цієї безпеки, і про це буде повідомлено чотирьом баронам з вищезгаданих двадцяти п'яти, то згадані чотири барони повинні приїхати до нас (або до нашого юстиціарія, якщо ми перебуваємо за межами королівства) і, виклавши нам провину, клопотатися, щоб цю провину було негайно виправлено. І якщо ми не виправимо провину (або якщо ми перебуваємо за межами королівства, якщо наш юстиціарій не виправить її) протягом сорока днів, рахуючи від часу, коли про неї було повідомлено нам (або нашому юстиціарію, якщо ми перебуваємо за межами королівства), чотири вищезгадані барони передають цю справу на розгляд решти двадцяти п'яти баронів, і ці двадцять п'ять баронів разом з громадою всієї країни будуть утискати і примушувати нас усіма можливими способами, а саме: захоплюючи наші замки, землі, володіння і в будь-який інший спосіб, який вони зможуть, до тих пір, поки не буде отримано відшкодування, яке вони вважатимуть за потрібне, рятуючи нашу власну особу, а також особу нашої королеви і наших дітей; а коли відшкодування буде отримано, вони повинні відновити свої старі стосунки з нами. І нехай кожен у країні, хто бажає цього, присягне виконувати накази згаданих двадцяти п'яти баронів щодо виконання всіх вищезгаданих справ, а разом з ними – дошкуляти нам у міру своєї сили; і ми публічно і вільно даємо дозвіл кожному, хто бажає присягнути, і ніколи нікому не будемо забороняти присягати. Усіх же, хто

modo impeditus fuerit, quominus ista predicta possent exequi, qui residui fuerint de predictis viginti quinque baronibus eligant alium loco ipsius, pro arbitrio suo, qui simili modo erit juratus quo et ceteri. In omnibus autem que istis viginti quinque baronibus committuntur exequenda, si forte ipsi viginti quinque presentes fuerint, et inter se super re aliqua discordaverint, vel aliqui ex eis summoniti nolint vel nequeant interesse, ratum habeatur et firmum quod major pars eorum qui presentes fuerint providerit, vel preceperit, ac si omnes viginti quinque in hoc consensissent; et predicti viginti quinque jurent quod omnia antedicta fideliter observabunt, et pro toto posse suo facient observari. Et nos nichil impetrabimus ab aliquo, per nos nec per alium, per quod aliqua istarum concessionum et libertatum revocetur vel minuatur; et, si aliquid tale impetratum fuerit, irritum sit et inane et numquam eo utemur per nos nec per alium.

в цій землі сам і з власної волі не захоче присягнути двадцятьом п'ятьом, щоб вони допомагали їм у примусі і знуцаннях над нами, ми за нашим наказом примусимо присягнути до вищезгаданої присяги. А якщо хтось із двадцяти п'яти баронів помре, або виїде з країни, або стане недієздатним будь-яким іншим чином, що перешкоджатиме виконанню вищезгаданих положень, то ті з двадцяти п'яти баронів, що залишилися, виберуть на його місце іншого за власним розсудом, і він повинен бути приведений до присяги так само, як і інші. Крім того, в усіх справах, виконання яких доручається цим двадцяти п'яти баронам, якщо раптом ці двадцять п'ять будуть присутні і в чомусь не дійдуть згоди, або якщо хтось із них, будучи покликаним, не захоче чи не зможе бути присутнім, то те, що більшість присутніх постановить або накаже, буде вважатися встановленим і визначеним так, якби всі двадцять п'ять були в цьому згодні; і згадані двадцять п'ять присягають, що вони будуть вірно дотримуватися всього вищесказаного і всіма силами сприятимуть його дотриманню. І ми не будемо ні від кого, прямо чи опосередковано, вимагати нічого, що могло б скасувати або зменшити будь-яку частину цих поступок і свобод; а якщо щось подібне буде отримано, нехай це буде недійсним і таким, що немає значення, і ми ніколи не будемо користуватися цим ні особисто, ні через будь-кого іншого.

Запитання для роботи над текстом статті 61:

1. Ця стаття містить єдине виконавче положення Хартії, єдиний конституційний механізм, передбачений для забезпечення дотримання прав, які тепер визначені на пергаменті, єдиний захист від майбутніх спроб короля позбавити їх чинності. В чому полягає цей механізм?
2. Яким чином мали бути обрані двадцять п'ять баронів, які, відповідно до норм цієї статті, утворювали своєрідний «виконавчий комітет»? Як заміщувалися вакантні місця в цьому «комітеті»? Як скликався цей орган та яким чином формувався кворум для прийняття рішень?
3. Який зміст вкладається у формулу «*communa totius terre*» («*громада всієї країни*») в контексті цієї статті?
4. Як би Ви оцінили той факт, що Велика хартія вольностей не передбачала кращої санкції для забезпечення її дотримання, ніж право на легалізоване повстання?

Співпраця 62.

Et omnes malas voluntates, indignaciones, et rancores ortos inter nos et homines nostros, clericos et laicos, a tempore discordie, plene omnibus remisimus et condonabimus. Preterea omnes transgressiones factas occasione ejusdem discordie, a Pascha anno regni nostri sextodecimo usque ad pacem reformatam, plene remisimus omnibus, clericis et laicis, et quantum ad nos pertinet plene condonabimus. Et insuper fecimus eis fieri litteras testimoniales patentes domini Stephani Cantuariensis archiepiscopi, domini Henrici Dublinensis archiepiscopi, et episcoporum predictorum, et magistri Pandulfi, super securitate ista et concessionibus prefatis.

І всю неприязнь, ненависть і гіркоту, що виникли між нами і нашими людьми, кліриками і мирянами, від дня суперечки, ми повністю відпустили і пробачили всім. Крім того, всі провини, спричинені згаданою сваркою, від Великодня шістнадцятого року нашого правління до відновлення миру, ми повністю відпустили всім, як клірикам, так і мирянам, і повністю пробачили, наскільки це стосується нас самих. І з цього приводу ми наказали видати їм грамоти-патенти від імені Стівена, архієпископа Кентерберійського, Генрі, архієпископа Дублінського, вищезгаданих єпископів і магістра Пандульфа, як докази цієї гарантії і вищезгаданих поступок.

СЛАПІД 63.

Quare volumus et firmiter precipimus quod Anglicana ecclesia libera sit et quod homines in regno nostro habeant et teneant omnes prefatas libertates, jura, et concessiones, bene et in pace, libere et quiete, plene et integre sibi et heredibus suis, de nobis et heredibus nostris, in omnibus rebus et locis, in perpetuum, sicut predictum est. Juratum est autem tam ex parte nostra quam ex parte baronum, quod hec omnia supradicta bona fide et sine malo ingenio observabuntur. Testibus supradictis et multis aliis. Data per manum nostram in prato quod vocatur Ronimede, inter Windlesoram et Stanes, quinto decimo die Junii, anno regni nostri decimo septimo.

Тому наша воля, і ми твердо наказуємо, щоб Англійська Церква була вільною, і щоб люди в нашому королівстві мали і зберігали всі вищезгадані свободи, права і поступки, добре і мирно, вільно і спокійно, повністю і цілісно, для себе і своїх спадкоємців, від нас і наших спадкоємців, в усіх відношеннях і в усіх місцях назавжди, як це було сказано вище. Крім того, було складено присягу як з нашого боку, так і з боку баронів, що всі ці умови будуть дотримані сумлінно і без злого наміру. Свідками були згадані вище та багато інших. Дано нашою рукою на лузі, що зветься Ранімід, між Віндзором і Стейнзом, п'ятнадцятого дня червня на сімнадцятому році нашого правління.

Перелік питань для самостійної роботи

1. Визначте роль Хартії у обмеженні королівської прерогативи в питаннях:
 - феодальної військової влади;
 - судової та поліцейської влади;
 - фінансової та податкової політики;
 - релігійної влади.
2. Як Велика хартія співвідноситься з нормами феодального права? Які сеньйоріальні права вона обмежує?
3. Виділіть статті Хартії, що, на Вашу думку, носять прогресивний / реакційний / декларативний характер. Дайте загальну оцінку Хартії з огляду на означені вище характеристики. Чи є такий підхід до аналізу Хартії доцільним?
4. Як у Хартії представлені різноманітні станові інтереси? Які статті відображають інтереси:
 - Церкви;
 - аристократії: головних (великих) тримачів корони = баронів;
 - тримачів лордів: васалів, дрібних рицарів, фригольдерів;
 - міської комуни Лондона;
 - бюргерів, купців, торговців;
 - селян: вільних (фригольдерів) і невольних (віланів)?
5. Наскільки цей правовий документ є інформативним щодо середньовічної ментальності, культури, повсякдення?
6. Порівняйте перелік «двадцяти п'яти»¹³, що його наводить у своїй хроніці Матвій Паризький [Matthew Paris, *Chron. Maj.*, II. 604-5], зі списком «поміркованої партії» з преамбули та переліком фаворитів короля

¹³ «Двадцять п'ять» за Матвієм Паризьким: графи Гертфорд, Омаль, Глостер, Вінчестер, Герефорд, Норфолк та Оксфорд, Вільям Маршалл молодший, Роберт фіц Вальтер старший, Гілберт де Клер, Есташ де Вескі, Г'ю Бігод, Вільям де Моубрей, Вільям Гарделл, мер Лондона, Вільям де Ланваль, Роберт де Рос, Джон де Лейсі, констебль Честера, Річард де Персі, Джон фіц Роберт, Вільям Маллет, Джеффри де Сей, Роджер де Мамбезон, Вільям де Гантігфілд, Річард де Мунтфітчет, Вільям д'Албіні.

Джона зі статті 50. Користуючись біографіями згаданих персон, розміщеними у відкритому доступі, створіть просопографічний портрет «двадцяти п'яти», «гарантів Хартії» та «фаворитів короля». До яких висновків можна прийти, порівнявши ці просопографії?

7. Перейдіть за QR-кодом та ознайомтесь з британським шкільним навчально-методичним посібником з теми «Велика хартія вольностей». Які лайфхаки, що містяться в ньому, можна було б використати при викладанні цієї теми в 7-му класі «Нової української школи».

8. Перейдіть за посиланням та зіграйте в розроблену Національним архівом Сполученого Королівства онлайн-гру, присвячену вивченню Великої хартії:

<https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20231030123632/https://www.nationalarchives.gov.uk/education/medieval/magna-carta/>

9. Ознайомтесь з проєктом «The Magna Carta project», створеним на честь святкування 800-ліття з дня підписання Великої хартії вольностей: <https://magnacarta.cmp.uea.ac.uk/> Продумайте модель подібного сайту для визначної документальної пам'ятки з історії України (Повість временних літ, Руська правда, «Конституції...» Пилипа Орлика тощо).

ГЛОСАРІЙ

Асизи (середньоанглійською *assise*, середньофранцузькою *assises*, від середньовічного латинського *assedere* < латинського *assidere* – «сидіти поруч»; в однині, на позначення документу, – *асиза*) – 1) зустріч васалів з королем та укази, що їх король видавав за результатами таких зустрічей; 2) асамблеї суддів та видані ними постанови, введені ними податки та мита; 3) особливий вид суду присяжних, відповідного слідства, а також різновид позову та вердикт суду присяжних за таким позовом; 4) статут чи розпорядження в цілому, зокрема такі, що встановлюють еталон мір і ваг.

Бейлівік (середньоанглійською *bailiwick*, походить від давньофранцузького *baili* та давньоанглійського суфіксу *-wīc*, що разом можна перекласти як «поселення під юрисдикцією чиновника з судовими повноваженнями») – всеосяжний термін, що охоплює всі ступені місцевих магістратів, а також територію, що знаходиться під юрисдикцією бейліфа.

Бейліф (середньоанглійською *baillif*, давньофранцузькою *baillis*, від пізньолатинського *baulivus*, прикметникова форма від *baulus* – «управитель» чи «охоронець») – загальний термін, що в середньовічній Англії вживався до різноманітних королівських офіцерів, але перш за все по відношенню до очільника сотні. Після нормандського завоювання цим терміном замінили попередній англо-саксонський термін «*reeve*», що вживався на позначення посадової особи, відповідальної за виконання судових рішень. На рівні манора, бейліфами також називали чиновників, котрі виконували рішення маноріальних судів.

Вілан (англійською *villain*, пізньолатинською *villanus*, від *villa* – «маєток») – прикріплений до землі невільний селянин, котрий виконував

трудова повинність, підкорявся маноріальному суду свого сеньйора та був зобов'язаний сплачувати певні феодалні повинності. При цьому, обробляючи зазвичай 20–40 акрів землі, доволі часто вілани були найзаможнішою верствою на селі. Термін вперше згадується в «Книзі Страшного суду» 1086 р.

Домен (в англійській від англо-нормандського *demesne*, що походить від давньофранцузького *de meine* чи *de maine* – «той, що належить господарю», від пізньолатинського *dominicum, dominiūm* < *dominicus, dominus*) – це та частина земель маєтку, що не надається у тримання, а зберігається за власником маєтку для його власних потреб та обробляється особисто залежними селянами – віланами, які зобов'язані своєму сеньйору відробітковою рентою (панщиною). *Ancient demesne* – землі або маєтки, якими володів король від часів Нормандського завоювання.

Допомога (латиною *auxilium*) – одне із двох зобов'язань васала перед своїм сеньйором. Кожен васал в обмін на винагороду мав надавати своєму сеньйору «*consilium et auxilium*» («пораду та допомогу»). *Auxilium* включала в себе особисту військову службу, надання війська (підняття зброї), а пізніше виплату скутагію замість служби, а також службу в замковій охороні, але також могла полягати у грошових виплатах сеньйору з нагоди т. зв. випадкових подій: викуп за сеньйора, що потрапив у полон, посвята в рицарі старшого сина сеньйора або весілля його старшої доньки. Іноді до звичайного списку додавався четвертий випадок: коли лорд вирушив у хрестовий похід .

Констебль (англійською *constable*, від давньофранцузького *connétable*, похідне від латинського *comes stabuli* – «слуга конюшні») – неоднозначний термін, що в різні періоди застосовувався до офіцерів надзвичайно різних типів. Лорд-верховний констебль (*Lord High Constable*), нащадок конюшого англосаксонських королів, спочатку був членом королівського двору, який

спеціально відповідав за королівські стайні. Пізніше він розділив з графом-маршалом обов'язки головнокомандувача королівськими військами. В ширшому сенсі термін «констебль» застосовувався до командирів невеликих підрозділів військ, що перебували в замках чи деінде. Пізніше це слово втратило свої войовничі асоціації і стало використовуватися у зв'язку з обов'язками вартових і наглядачів. Констеблем називали особу, якій було спеціально доручено стежити за порядком у своїй місцевості. Таким чином, у XIV–XV ст. кожна сотня та навіть кожне село мало свого констебля. Слово «*constabularius*», яке вживається у Великій хартії вольностей, ще не втратило свого військового характеру, але позначало перш за все кастеляна (французькою *châtelain*, латинською *castellanus*, від *castellum* – «замок, фортеця»), який командував військами, що перебували в гарнізоні королівського замку. Землі, що безпосередньо оточували королівську фортецю, також знаходилися під юрисдикцією констебля.

Коронер (англійською *coroner*, середньоанглійською *corouner*, від англо-нормандського *curuner*, перша згадка в 1194 р. середньовічною латиною *custos placitorum coronae* – «хранитель прохань корони», від латинського *corona* – «корона») – первісно титул чиновника, на якого покладался обов'язок охорони приватної власності королівської родини, опісля – виборна посадова особа графства або іншої округи, відповідальна за нагляд за виконанням прохань корони та відправлення кримінального правосуддя. Після своєї появи, коронери розділили з шерифами більшість повноважень, які до того були монополією останнього. Головним їхнім обов'язком було охороняти королівські інтереси загалом.

Ліс (англійське *forest*, від давньофранцузького *forest* < пізньолатинське, середньовічне латинське *forestem silvam* – «зовнішній ліс», використовувалося в капітулярії Карла Великого на позначення «королівського лісу» <

давньоверхньонімецькою *forst* < латиною *foris* – «ззовні») – термін, що на початку XII ст. набув точного технічного значення і застосовувався до великих вкритих деревами територій, відведених для королівського полювання та під охороною короля. «Лісом» називався район, де панував деспотичний «лісовий закон», повністю виключаючи загальне право, яке діяло за його межами. З цього визначення лісу як юридичної, а не фізичної сутності випливає, що це слово далеко не синонім таких термінів, як *wood* або *covert*, що означають лише природні характеристики. «Ліс» не обов'язково був вкритий деревами по всій або навіть більшій частині своєї площі. Сюди могли входити кілометри боліт, вересових пусток і навіть родючі долини з розораними полями і селами, що розкинулися серед них.

Манор (англійською *manor*, від англо-нормандського *maner*, що біля 1300 р. означало «особняк, житло, заміська резиденція, головний будинок маєтку, сеньйоріальний маєток», давньофранцузькою *manoir* – «житло, маєток, будинок», від *maneir* – «поселитися», з латини *manere* – «залишатися, перебувати») – маєток, що належав сеньйору і оброблявся тримачами, які сплачували йому ренту та надавали послуги, а їхні відносини з ним регулювалися його маноріальним судом; звична територіальна одиниця сеньйоріальної юрисдикції, яка не обов'язково збігалася з селом чи хутором, часто, але не завжди, складалася з трьох елементів: домену, вільних володінь («за загальним правом») і звичаєвих володінь («за звичаями манору»).

Марки (англійською *marches* – «кордон, межа країни, прикордоння», від давньофранцузького *marche* – «межа, кордон, рубіж» < франкське **marka* < прагерманське **markō*) – слово на позначення валлійського та шотландського прикордоння. Термін «Валлійська марка» вперше був вжитий в «Книзі Страшного суду» 1086 р. Шотландські марки (*The Borders*) зі своїми стражами (хранителями чи доглядачами – англійською *warden*) були виділені в договорі

між Генрі III та Аласдаіром III в 1249 р. Лорди марки присягали на особисту вірність англійському королю, якого вони були зобов'язані підтримувати під час війни, але їхні землі були звільнені від королівського оподаткування, і вони володіли правами, які в інших місцях були зарезервовані за короною, наприклад, правом створювати ліси, ринки і міста. Лордства марки були географічно компактними і юрисдикційно відокремленими одне від одного, а їхні привілеї відрізняли їх від англійських лордств. Лорди марки управляли своїми землями за власним правом – *sicut regale* («подібно до короля»).

Опіка (латиною *custōdia*) – один з різновидів майнових прав сюзерена на земельне тримання васала. Опіка над землями васала встановлювалася в разі, якщо після смерті власника феоду спадкоємцем ставав неповнолітній або незаміжня жінка, і полягала в привласненні сюзереном прибутків з феоду, за умови виділення необхідної суми на утримання спадкоємця. Право опіки могло бути предметом купівлі-продажу. Опіка припинялася після досягнення спадкоємцем віку повноліття або після укладення шлюбу жінкою-власницею феоду. Із правом опіки було тісно пов'язане право сюзерена на надання згоди на одруження його васала (*формарьяж*, французькою *formariage*, від латинського *foris maritagium*).

Пєри (англійською *peers* – «рівний за рангом, характером або статусом», від англо-нормандського *peir* < давньофранцузькою *per* < латиною *par* – «рівний») – прямі, безпосередні васали корони, які користувалися привілеєм суду рівних собі (латиною *iudicium parium*); представники вищого нобілітету.

Посаг (англійською *dowry*, латиною *liberum maritagium*) – частка майна землевласника, дарована як шлюбний капітал донці. Землю, надану таким чином, зазвичай звільняли від усіх тягарів служби та допомоги протягом трьох

поколінь. Чоловік жінки під час шлюбу вважався фактичним власником для всіх практичних цілей; але після його смерті вдова мала беззаперечне право на землі, принесені з собою «у вільному шлюбі».

Рельєф (англійською *relief*, англо-нормандським діалектом французької *relif*, від давньофранцузького *relief* < середньовічною латиною – *releuius*, від складного дієслова *releuo*, що утворюється від латинського дієслова *leuo* – «піднімати», з додаванням латинської невіддільної прислівникової частки *re-*, яка має три різні значення: «назад», «проти» і «знову») – феодалний платіж сеньйору, який сплачував спадкоємець васала за привілей вступити у спадкове володіння маєтком. Розмір рельєфу довгий час залишався невизначеним, Хартія його фіксує. Право сюзерена на отримання рельєфу було скасоване лише в 1646 р.

Таллаж (латиною *tallagium*, середньофранцузькою *taillage*) – це примусовий збір, що стягувався сваволею сеньйора з більш-менш підневільних залежних людей, які не мали ні сили, ні права відмовитися від нього. Частота цих поборів і суми, що стягувалися, залежали виключно від примхи сеньйора, не обмежуючись жодним законом, а лише тими межами, які диктували йому розумний інтерес чи повага до громадської думки.

Шериф (англійською *sheriff*, від середньоанглійського *shir-reve*, що походить від пізньодавньоанглійського *scirgerefa*, від *scir* (майбутнє *shire* – «графство») + *gerefa* (майбутнє *reeve* – «староста, начальник»; латинська форма *vice comites* в пост-нормандській Англії не прижилася) – головна адміністративна та судова посадова особа графства. Він збирав податки і пересилав їх до казни після того, як отримував свою частку; збирав та очолював військові сили графства. Він також відповідав за те, щоб королівський стіл був добре забезпечений, коли король перебував у його

графстві. Zenit влади шерифів припав на XII ст. Після 1194 р. багато з функцій шерифа перебравли на себе судді, коронери та мирові судді.

Штраф – зустрічається у Великій хартії у двох значеннях:

- **amercement** (від *англо-нормандського amercier*, від *merci* – «*милосердя, благодать*») – плата судді, яку сплачувала особа, визнана винною у вчиненні якогось злочину, щоб домогтися милості.
- **fine** (від *давніофранцузької fin* < *латиною finis* – «*платіж, податок, штраф*») – грошова сума, яку сплачували короні для отримання певного гранту, концесії чи привілею. На відміну від амерцементу, фін не був грошовим покаранням, хоча несплата фінну за певне право, безсумнівно, призводила до амерцементу.

Удовина частка (*англійською dower*, від *англо-нормандського dowarie* < *давніофранцузькою doaire* < *середньовічною латиною dotarium* < *латиною dotare*, від *dos* – «*дар*») – частка землі чоловіка, виділена ним під час укладання шлюбу дружині, що мала забезпечити її у разі смерті чоловіка. Відповідно до Хартії 1217 р.: «Вдова має отримати у спадок третю частину всієї землі свого чоловіка, яку він мав за життя (*in vita sua*), якщо менша частка не була дана їй при церковних дверях».

Фірма – фіксований річний платіж в королівську казну, сплата якого гарантувала платнику право користуватися наданими королем привілеями. Існувало дві категорії фірми:

- **firma comitatus** – точно обумовлена сума, яку шериф сплачував з податків, зібраних з ввіреного йому графства, в казну короля, залишаючи решту собі;

- *firma burgi* – фіксований щорічний платіж, що його вносили міста зі статусом комуни за право користуватися привілеями, наданими королівськими хартіями.

Щитові гроші, щитовий збір (*скульптурний, англійською scutage; латиною scutagium від scutum – «щит»*) – грошовий збір, яким тримач рицарського ф'єфу міг замінити особисту військову службу, що їй він був зобов'язаний нести перед своїм сюзереном. Щитовий збір (*scutagium, scuagium, escuagium*) вже існував за правління короля Генрі I, офіційно був встановлений в правління Генрі II, застарів і втратив своє значення за Едварда II та Едварда III.

Юстиціарій (*англійською justiciar, середньовічною латиною justiciarius, justitiarius – «людина справедливості»*) – слово, що від початку означало будь-якого суддю і застосовувалося до будь-якого офіцера корони та до будь-кого, хто володів судовою юрисдикцією. Починаючи з Генрі II титул *summus* або *capitalis justiciarius*, або *justiciarius totius Angliae* починає застосовуватися до особи, що фактично виконує функції «першого міністра» короля та, у разі відсутності монарха, регента королівства. Ретроспективно цей титул застосовувався до осіб з відповідними функціями, незалежно від сучасних їм найменувань (наприклад, *Custos Angliae, viceroy, vicarious, procurator*), починаючи з епохи Нормандського завоювання, так як вперше посаду заступника запровадив Вільям I Завойовник в 1067 р. Після падіння в 1232 р. головного юстиціарія Губерта де Бурга, на посаду не призначали великих баронів, а позиція першого чиновника в королівській адміністрації зрештою перейшла до канцлера. За Едварда I посаду було остаточно скасовано.

Словники, використані при підготовці глосарію: *Du Cange, Encyclopædia Britannica, Lexico.com., Online Etymology Dictionary, Webster's, Wiktionary.*

Список рекомендованих джерел та літератури

1. Адамович Н. Д. М. Петрушевський і дослідження англійського парламентаризму. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 73. С. 83–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_37 (дата звернення: 18.05.2024)
2. Качур В. О. Велика хартія вольностей 1215 р. та її вплив на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 30–33. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u213/velika_hartiya_2015.pdf (дата звернення: 18.05.2024)
3. Кириченко В. Є. Ідеї, що правлять світом – Велика хартія вольностей. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3 (13). С. 5–12. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/476f408b-6415-4a3b-b36a-1914730588d4> (дата звернення: 18.05.2024)
4. Макарчук В. С. Велика хартія вільностей (1215 р.): ідеї, придатні для сучасності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 258–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_44 (дата звернення: 18.05.2024)
5. Чепіженко В. В. «Та що ім'я?»: до проблеми пошуку українських відповідників західноєвропейських середньовічних антропонімів. *Українська історія у публічному просторі* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 травня 2024 р., м. Луцьк. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 115–119.
6. Чепіженко В. В. Ще раз про “тиранію одного конструкту”: історіографічні дискусії навколо поняття “феодалізм”. *Ucrainica Mediaevalia*. 2023. № 5. С. 7–26.
7. A short medieval reader / Edited by Barbara H. Rosenwein. University of Toronto Press, 2023. 240 p.

8. Baker J. The Reinvention of Magna Carta 1216–1616. Cambridge University Press, 2017. 570 p.
9. Bartlett R. England under the Norman and Angevin kings, 1075–1225. Oxford University Press, 2000. 772 p. URL: https://archive.org/details/englandundernorm00bart_0/mode/2up (дата звернення: 18.05.2024)
10. Bennett Connolly Sh. Ladies of Magna Carta. Women of Influence in Thirteenth Century England. Pen and Sword History, 2020. 280 p. URL: <https://erenow.org/postclassical/ladies-magna-carta-women-influence-thirteenth-century-england/> (дата звернення: 18.05.2024)
11. Carpenter D. A. Magna Carta. Translated with a new commentary. Penguin Classics, 2015. 592 p. URL: <https://erenow.org/postclassical/magna-carta-penguin-classics/> (дата звернення: 18.05.2024)
12. Danziger D., Gillingham J. 1215: The Year of Magna Carta. Atria, 2005. 336 p. URL: <https://erenow.org/postclassical/1215theyearofmagnacarta/> (дата звернення: 18.05.2024)
13. McKechnie W. Sh. Magna Carta: A Commentary on the Great Charter of King John with an Historical Introduction. Glasgow: James Maclehose and Sons Publishers to the University, 1905. 618 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/65363/65363-h/65363-h.htm> (дата звернення: 18.05.2024)
14. The Rights and Aspirations of the Magna Carta / Edited by Elizabeth Gibson-Morgan & Alexis Chommeloux. Palgrave Macmillan, 2016. 181 p. URL: <https://dokumen.pub/the-rights-and-aspirations-of-the-magna-carta-1nbsped-9783319427331-2016957360.html> (дата звернення: 18.05.2024)
15. Vincent N. Magna Carta: A Very Short Introduction. Oxford University Press, 2012. 136 p. URL: <https://erenow.org/postclassical/magna-carta-a-very-short-introduction/> (дата звернення: 18.05.2024)

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Чепіженко Вадим Віталійович

MAGNA CARTA : ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ

Переклад тексту та методичний посібник до практичних занять з освітнього компоненту «Історія середніх віків» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія

(Латиною та українською мовою)

В авторській редакції

На обкладинці використано фрагменти з манускрипту
British Library Cotton MS Augustus II.106
(дизайн обкладинки – Олег Луговий)

Підп. до друку 11.07.2024. Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 3,03. Тираж 20 пр.
Зам. № 1963

Видавець та виготовлювач

Видавництво тов «Удача», Свідоцтво ДК № 4241 від 23.12.2011р.
65026, Україна, м. Одеса, вул. Гаванна, 3
Тел.: (048) 726-54-37, E-mail: mostik-1@ukr.net

de illis qui infirmo Comitatui de illis p quos possunt iudicia habuerunt hunc idem qd negotium tuu
pondatur n p facimentum pborum hominu de visneto. Comes et Barones no amittentur n p p ares
ad Corone nre. Omnes Comites. Hundred. Wapentakes et Tredhings. sint ad antiquas firmas absq; ulla inc
ita tam qd nichil inde amoveat don pfoluatur nob debitum qd darum fuit et residuum relinquitur exa
stabilitate ut alius Ballivus nri capiat. Blada ut alia catalla aliena n statim inde reddat denarios aut rel
tatem tempore quo pnos fuit in exatu. Nullus vicecom ut Ballivus nri ut aliquis ali capiat equos ut
omnes fideles decem deponant penne de Tamisa et de Oredelbave et p totam Angliam n p alteram o
ar. De pondib; au sic ut de mensuris. Nichil decur ut capiat decem p Breve Ingleicome de vica
as ut solag ut burgag n ipa fedi firma. debeat sermenum militare. Nos non habebim custodiam
et aut dissolvatur aut uclatur aut exuletur aut aliquo modo destruat n sup eum ibimus n sup
et rectas consuetudines p p in tempore guerre. et si linc de tra cont vel guerra. et si tales mueni
e ptram et p d qm salua fide nra nri tempore guerre p aliqd Breve temp p p comune utilitate Regni e
um si faciat nob aliud suum q facit Barones si Baronia illa est in manu Baronis. Sic nos eodem mo
eam bn uclunt observare. Omnes Barones qui fundaverunt Abbatis unde hnt carras Regum Angl ut an
ls. Epas et eorum custodib; statim m qrant in quolibet Comitatui p duodecim consules iuratos de eodem
de decem nullam hant Balliam in Angl. Angelardum de Cygonis. Petrum et Gionem et Andr de Cancell
et dissolvit ut elongat p nos sine legali iudicio pium suorum de tns castellis libertatib; ut iure suo statim e
li tenent que nos oporteat Warantzare respectum habebim usq; ad comune tmm cruce signatq; exceptis
custodis terrarum q sunt de alieno feodo cuimodi custod as hinc usq; habuimus occasioe feodi qd aliquis
iuste et cont lege tpe fci sunt noben et omnia amerciam fci iuste et cont lege tpe omnia condonent ut
n fimb querda amoveant qnam ad hoc iudiciu et alu loco con p reliquos de eadem viginti qmaz tan
ntel Wallie sedm lege Wallie de tenementis marchie sedm legem marchie. Item facient Valentes nob et
pas de qbz placent motu fuit ut in quibus fci p pceptu nri an suscepcio eruat nre. Cum au
libertatib; suis et iure suo sedm form i m q facim alius Baronib; nris Angl si alie ee debet p
mendacionem Regni nri ad melius sopiend discordia nri nos et Barones nros oram h omnia p
adum fci scit qd si nos ut fci nri ut Ballivus nri ut aliquis de militib; nris in aliquo erga
mos excellam no emendavim ut si fci ex Regni Iustie nri no emendavit inf temp. Quidam
rum plesionu et alius modis quib; potunt don fuit emendatum sedm arbitrium eoz salua p nra. et
unq; iurare phibem. Omnes au illos de tra qui p se et sponte sua nolunt iurare viginti quinq;
et al. In omib; au auc illis viginti quinq;